

YKSILÖN TOIMIJUUS JA YHTEISÖLLINEN VELVOLLISUUS

Tutkimus Helsingin Sanomissa käytetyistä kehyksistä saamelaisnaisten
mediarepresentaatiossa vuosina 2021–2022

Pro gradu -tutkielma
Saamelainen kulttuuri
Giellagas-instituutti
Oulun yliopisto
Kevät 2024
Josefine Kattelus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA TAVOITE	3
1.2 AIEMPI TUTKIMUS	5
1.3 TEOREETTINEN TAUSTA, AINEISTO JA METODI	9
1.4 JOURNALISMI 2020-LUVULLA	15
1.5 TUTKIJANPOSITIO	17
1.6 TUTKIMUSKYSYMYKSET	18
1.7 POHJUSTUS KEHYSANALYYSIIN, KEHYKSIIN JA TEORIAAN	18
2 KEHITTYVÄ KULTTUURI JA YKSILÖN TOIMIJUUS.....	30
2.1 DYNAAMINEN SAAMELAISKULTTUURIN KEHYS	30
2.2 SAAMELAISNAISTEN TOIMIJUUDEN KEHYS	38
3 YHTEISÖLLISET OIKEUDET JA VELVOLLISUUS.....	47
3.1 SAAMELAISTEN OIKEUSKEHYS	47
3.2 SAAMELAISNAISTEN VELVOLLISUUDEN KEHYS.....	55
4 PÄÄTÄNTÖ	61

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa ja tavoite

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on Helsingin Sanomista kerättyjen lehtiartikkeleiden avulla selvittää, millaisia representaatioita saamelaisnaisista luodaan journalistien tuottamien kehysten toimesta. Tarkoituksena on aineiston perusteella selvittää, minkälaisia nämä kehykset ovat 2020-luvulla. Työlläni pyrin lisäämään tietoa saamelaisnaisten mediarepresentaatiosta suomalaisessa journalismissa. Aiheeseen keskittyvää tutkimusta on aiemmin tehty vähän.

Tutkielma kuuluu teemansa kautta saamentutkimukseen, joka on monitieteinen tutkimuksen ala. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on mediarepresentaatio. Analyysimenetelmänä toimii kehysanalyysi, jota tukee feministinen näkökulma mediatutkimukseen. Aineistona toimii Helsingin Sanomista valikoitu aineisto, joka ajoittuu vuosien 2021–2022 välille. Lehtiartikkeleista olen valinnut aineistoon sellaiset artikkelit, jotka on tehty haastattelemalla saamelaisia naisia. Näistä haastatteluista pyrin löytämään toistuvia kehyksiä, jotka rakentavat kuvaa saamelaisuudesta muulle maailmalle.

Tutkielmani kohdistuu suomalaisessa yhteiskunnassa toistuvaan saamelaiskuvaan ja selvittää, onko kerrotussa kuvauksessa tapahtunut muutoksia. Tutkielman tarkoituksena on myös tarkastella käytettyjen kerronnan kehysten vaikutusta.

Tutkielma on jatkoa Helsingin Sanomien saamelaisrepresentaatiota käsittelevälle tutkimukselle, jonka piirissä teemaa on käsitelty jo neljällä vuosikymmenellä. Erityisinä innoittajina tutkielmalle toimivat Mären-Elle Länsmanin (2021) sekä Ida Ikonen (2013) valmistuneet tutkielmat saamelaisten mediarepresentaatiosta. Länsman määrittelee yhdeksi jatkotutkimuksen tehtäväksi: ”Ymmärrystä saamelaisten mediarepresentaatiosta voisi jatkotutkimuksissa vielä syventää, sillä suomalaisen median saamelaiskuvaa 2010-luvun osalta ei ole vielä juuri tutkittu” (Länsman 2021: 59). Aiemmin samaa aihetta tutkinut Ikonen (2013) ehdotti jatkotutkimuskysymykseksi aiheelle: ”Sanomalehdet ovat edelleen merkittävässä asemassa valtaväestön saamelaiskuvan luomisessa, joten tutkimus miksi ja miten saamelaiskuva sanomalehdissä määrittyy, on tarpeen.” (Ikonen 2013: 99).

Media kiinnostui saamelaisista 1960-luvulla yhteiskunnallisten ja poliittisten prosessien vahvistuttua saamelaisten keskuudessa (Lassila 2001). Siitä lähtien lisääntynyt kiinnostus saamelaisia kohtaan on tuottanut monentyyppistä mediahuomiota. Median tarjoamaa kuvaa voidaan tarkastella kehysanalyysin kautta, jolloin median sisällöistä hahmottuvat kehykset eli yleisemmät kontekstit, joissa saamelaiset esitetään. Kehyksillä on merkittävä vaikutus siihen, luodaanko saamelaisista väestönsana ja kulttuurina neutraali, positiivinen vai negatiivinen kuva. Kasvanut mediahuomio ei ole yksinomaan myönteinen asia, sillä journalisti voi luomallaan kerronnan kehyksellä tuottaa kulttuuriin kielteisesti vaikuttavaa kuvausta.

Tämä tutkielma sijoittuu mediarepresentaatiotutkimuksen kentälle, tarkoituksenaan pureutua saamelaisnaisia koskevaan mediarepresentaatioon. Saamelaisten naisten kirjallisuutta laajasti tutkineen Vuokko Hirvosen (1999) mukaan feministisen lähestymistavan hyödyntäminen tutkimuksessa voi tuottaa uudenlaista tietoutta saamelaisten välisestä hierarkiasta, sekä saamelaisnaisten elämästä. On mielenkiintoista tutkia saamelaisnaisia koskevia julkaisuja havainnoiden, miten saamelaisuutta kehystetään Helsingin Sanomien artikkeleissa vuosina 2021–2022. Lehden tulkinta saamelaisista on usein ulkoapäin tuleva ja valtaväestöön kuuluvan toimittajan luoma. Lehtiartikkeleiden analysoinnissa on mahdollista nostaa esiin erilaisia teemoja ja hahmottaa kehyksiä, jotka liitetään saamelaisuuteen.

Tutkielman aiheen valinta perustui henkilökohtaiseen kiinnostukseeni naistutkimuksesta. Pääaineeni ollessa saamelainen kulttuuri, ohjautui aiheen valinta saamelaisiin naisiin. Seuraava valinta perustui materiaalin saatavuuteen. Halusin analysoida aineistoa, joka on valmiiksi olemassa ja helposti saatavilla. Tähän ratkaisun tarjosi sanomalehtien julkaisut saamelaisnaisista. Opintojeni aikana osallistuin tilaisuuteen, jossa Máren-Elle Länsman (2021) esitteli omaa pro-gradu tutkielmaansa saamelaisnaisten mediarepresentaatiosta Helsingin Sanomissa ja totesin aiheen kiinnostavaksi ja jatkotutkimukseen soveltuvaksi. Saamelaisnaisten mediarepresentaatiota on tärkeä tutkia, sillä koulutukseni aikana havaitsin, miten vähän saamelaisnaisiin liittyvää tutkimusta tuodaan yliopisto-opintojeni aikana esille. Pidän naistutkimusta aliarvostettuna suuntauksena ja koen tarpeelliseksi nostaa esiin saamelaisnaisten mediarepresentaatiota ja sen mahdollista muutosta tai muuttumattomuutta.

Saamelaisnaisten saama julkisuus on lisääntynyt ajan kuluessa, mutta sukupuolirepresentaatiot eivät ole kehittyneet samassa tahdissa monimuotoisemmiksi. Pelkkä näkyminen ei siis takaa naisille tasa-arvoista roolia journalismin kentällä. Esimerkiksi naisista kertovat lehtiartikkelit ovat usein luonteeltaan pehmeitä kevennyksiä ”kovien” uutisten välissä (Aslama 2006: 53). Kova uutinen perustuu faktatutkimukseen ja kattaa merkittäviä tapahtumia. Hyvä esimerkki tästä on yleiseen turvallisuuteen liittyvät tarinat, kuten rikollisuus tietyssä kaupungissa tai uuden viruksen leviäminen. Myös poliittiset uutiset lasketaan kovaksi uutiseksi, sillä niissä käsitellään kansojen välisiä ja sisäisiä suhteita. Pehmeän uutisen aihe on kiinnostava ja liittyy usein kulttuuriin. Se ei kuitenkaan omaa samaa painoarvoa kuin kova uutinen. Pehmeälle uutiselle on ominaista sen vähäinen merkitys käytännölle tai yhteiskunnalle. Pehmeän uutisen tavoitteena on lähinnä toimia viihdyttävänä julkaisuna. (Mendelsohn 2022.)

1.2 Aiempi tutkimus

Saamelaisia, saamen kieliä ja saamelaista kulttuuria on tutkittu paljon, erityisesti Pohjoismaissa. Aiheesta on julkaistu viimeisen sadan vuoden aikana muun muassa väitöskirjoja, artikkeleita ja kirjoja. (Ranta & Kanninen 2019.) Tutkimus on keskittynyt pääosin saamelaisiin kansana, mutta vain rajoitetusti tämän tutkielman aiheena olevaan mediarepresentaatioon ja naistutkimukseen.

Seuraavaksi käsittelen aiempia mediarepresentaatioon ja naistutkimukseen liittyviä tutkimuksia järjestämällä ne tutkimuksen kohdeaikojen mukaan. Tutkimusten perusteella median saamelaiskuvauksessa on havaittavissa hidas muutos, jossa ulkopuolisten luomat stereotypiat vaihtuvat saamelaisten itse sanoittamaan kerrontaan. Stereotypiat ovat yksinkertaisia ajatuksia ja miellelyhtymiä, joita yksilöillä on muista ihmisryhmistä (Griffin 2017). Alkuperäiskansoja koskevassa mediarepresentaatiotutkimuksessa on osoitettu, miten stereotypiat vaikuttavat negatiivisesti vähemmistöön kuuluviin henkilöihin (Ledman 2012: 24).

Kasvatustieteen ja taiteen professori Asbjørn Kolberg (2019) tutki artikkelissa ”The Indigenous Voice in Majority Media. South Saami Representations in Norwegian Regional Press 1880–1990” saamelaisten representaatiota norjalaisessa journalismissa vuosina 1880–1990. Tutkimuksen lehtiartikkeleissa keskeiset teemat koskivat

poronhoitoa, saamelaisten politiikkaa, koulutusta, kieltä, historiaa ja kulttuuria. Tutkimustulos korostaa kohteliasta ja kunnioittavaa kiinnostusta saamelaisväestöön. Materiaalin kattaessa koko vuosisadan, Kolberg havaitsi, miten harvoissa lehtiartikkeleissa saamelaisten oma ääni tuotiin esille. Tutkimuksessa analysoidut lehtiartikkelit olivat norjalaisten journalistien kirjoittamia, osa objektiivisia, osa saamelaisten puolesta puhuvia. Etenkin 1970-luvulla, journalistit yrittivät nähdä tapahtumat saamelaisten näkökulmasta. Muita tutkimuksessa löydettyjä näkökulmia olivat holhoava asenne saamelaisia kohtaan, kulttuurin ja ihmisten eksotisointi, sekä objektiivinen lähestyminen aiheeseen. (Kolberg 2019: 121–146.)

Niina Siivikko (2019) tutki artikkelissa ”Finnish media representations of the Sámi in the 1960s and 1970s” saamelaisten mediarepresentaatiota. Vuosien 1960–1970 välisenä aikana suomalaisessa mediassa koettiin saamelainen renessanssi, jolloin kulttuurin elvytys aloitettiin. Aika on merkittävä, sillä nuoret radikaaleiksikin kutsutut saamelaiset pyrkivät muokkaamaan heistä luotua mediarepresentaatiota omilla ehdoillaan tuotetuksi. Tutkimustulos alleviivaa median merkitystä kansan mielikuvan luojana. Vähemmistöjä koskevissa lehtiartikkeleissa käytetty termistö ja luodut mielikuvat ovat erityisen merkittäviä heidän vähäisemmän medianäkyvyytensä takia. Tutkimuksessa käytetyt sanomalehdet; *Helsingin Sanomat* ja *Lapin kansa* toivat kuitenkin esille kuvaa konfliktista saamelaisten ja suomalaisten välillä, saamelaisnuorten alettua vaatia tasarvoisia oikeuksia Suomen hallitukselta. Lisäksi puhuttaessa kulttuurin kehityksestä, molemmat lehdet tuottivat vuosien aikana ristiriitaista kuvaa samaan aikaan kuolevasta ja elpystä kulttuurista. Tekstin tulokulma oli lehtiartikkeleissa usein kirjoittajasta ja aiheesta riippuvainen. (Siivikko 2019: 50–63.)

Sari Pietikäinen on julkaissut aiheesta useita artikkeleita, sekä väitöskirjan. Pietikäisen (2000) diskurssianalyysiin perustuva väitöskirja *Discourses of differentiation ethnic representations in newspaper texts* keskittyy saamelaisrepresentaatioon Helsingin Sanomissa vuosina 1985–1993. Pietikäisen mukaan saamelaiset olivat lähes näkymättömiä Helsingin Sanomissa kyseisellä ajalla. Harvoja saamelaisia käsitteleviä lehtiartikkeleita leimasi heidän oletettu uhriutuminen johtuen esimerkiksi paikallispolitiikasta. Saamelaisten omaa ääntä ei lehtiartikkeleissa juurikaan kuulunut. Saamelaiset esitettiin yhtenäisenä ryhmänä, joka on yhteydessä luontoon ja perinteisiin ammatteihin. Pietikäinen huomauttaa, miten arjen ongelmat kuten työllisyys, koulutus ja

terveys jäävät usein pimentoon saamelaisia koskevassa uutisoinnissa. (Pietikäinen 2003: 20.) Hän nostaa esille kaksi kerronnan päädiskurssia; saamelaiset alkuperäiskansana ja kiistanalainen saamelaisidentiteetti. Ensimmäinen diskurssi rakentaa mielikuvaa ainutlaatuisesta kansasta, toinen vetää huomion alkuperäiskansan oikeuksiin. (Pietikäinen 2000: 278–280.)

Ensimmäinen saamelaisnaisten mediarepresentaatioon keskittynyt väitöskirja *Samiska kvinnor i svensk och samisk press 1966–2006* on julkaistu vuonna 2012. Sen kirjoitti ruotsalainen Anna-Lill Ledman, joka tutki, miten saamelaisnaiset esitetään ruotsalaisessa ja Ruotsin saamelaisessa painetussa mediassa. Ledman (2012) käytti aineistonaan vuosien 1966, 1986 ja 2006 lehtiartikkeleita. Tutkimuksessa selvisi, kuinka saamelaisnaiset esitettiin pääasiassa stereotyyppisinä saamelaisina. Stereotyyppiseen saamelaisuuteen kuuluu saamelaisten yhdistäminen porotalouteen, saamenpukuihin, kuolevaan kansaan, mystiikkaan tai joikuperinteeseen. Tutkimus tuo esille jo aikaisessa vaiheessa, miten saamelaisnaiset pyrkivät vaikuttamaan luotuun stereotyyppiseen representaatioon kirjallisuuden, elokuvien, valokuvauksen ja muiden taiteen lajien kautta. Saamelaisnaisten kannanottoja näkyi myös poliittisessa keskustelussa. Ledman huomauttaa, miten valtaväestön vähäinen tietous saamelaisesta kulttuurista mahdollisti keskustelun jäämisen alkeelliselle tasolle saamelaisten ja valtaväestön välillä. (Ledman 2012:12.)

Minna Majanen julkaisi vuonna 2016 pro gradu -tutkielman ”Saamelaiset ja saamelaisuus Helsingin Sanomien, Inarinmaan/Inarilaisen ja Lapin Kansan artikkeleissa 1991 ja 2011”. Majanen tuo esille, kuinka lehtiartikkeleissa saamelaisuus muodostuu vapautta ja tilaa korostavasta luontosuhteesta. Alkuperäiskansojen yhdistäminen luontoon perustuu 1600-luvulla alkaneeseen eurooppalaisten tutkimusmatkailijoiden tulkintaan siitä, miten löydetty alkuperäiskansa omaa myyttisen yhteyden luontoparatiisiin ennen liittymistä moderniin yhteiskuntaan (Mathisen 2004: 18). Muita keskeisiä teemoja ovat kielenkäyttö ja kielen säilyminen, sekä oikeus käyttää saamenpukua (Majanen 2016: 123). Tutkielmassa analysoidut lehtiartikkelit kuvaavat saamelaisia myönteisen erilaisina ja erityisinä. Saamelaiset ymmärretään lehtiartikkelien pohjalta selviytyjiksi, joiden saamelaisuus ei ole kotikuntaan sidottua. Suosittu tapa esittää saamelaisuutta on vastakkainasettelun ja symbolien kautta. Vastakkainasettelu tapahtuu perinteiden ja modernin maailman, sekä menneisyyden ja nykyisyyden vertailulla. Tutkielmassa käy

ilmi, miten saamelaiset naiset olivat aliedustettuina vuoden 1991 lehtiartikkeleissa, mutta vuoteen 2011 mennessä ero tasoittui. (Majanen 2016: 123–125.)

Ida Ikonen (2013) julkaisi pro gradu -tutkielman ”Irvikuva – entäs sitten?": Lapin Kansan ja Helsingin Sanomien luoma saamelaiskuva vuoden 2011 sanomalehtiteksteissä” Ikonen (2013) toteaa, miten Lapin kansa julkaisi saamelaisista kertovia lehtiartikkeleita 151 kpl, Helsingin Sanomat 18 kpl. Helsingin Sanomien saamelaisia koskeva julkaisumäärä on noususuhdanteinen. Helsingin Sanomien julkaisut keskittyivät henkilökuvaa rakennettaessa saamelaisuuteen ja sen erilaisuuteen valtaväestöstä. Henkilökuvat ovat myös usein rakennettu myönteisemmällä sävyllä kuin yleiset uutiset. (Ikonen 2013: 94.) Lapin Kansassa saamelaisuus näyttäytyi lehtiartikkeleissa monipuolisempana. Kulttuurista ei luotu romanttista kuvaa perinteisin symbolein, vaan lehti käsitteli myös saamelaisten sisäisiä ristiriitoja. Myönteinen uutisointi liittyi usein tapahtumiin ja taiteeseen, saamelaiskäräjät ja politiikka esitettiin kiistaisempana aiheena. Poliittiset kiistat uutisoitiin usein dramaattisen ratkaisemattomina. Vuonna 2011 Lapin Kansan ja Helsingin Sanomien lehtiartikkeleissa äänessä olivat pääasiassa miehet. Poikkeuksena tähän taideaiheet, joissa saamelaisnaiset olivat julkaisuenemmistössä (Ikonen 2013: 65, 98).

Viimeisin saamelaisnaisten mediarepresentaatiota käsittelevä julkaisu on Mären-Elle Länsmanin (2021) julkaistu pro gradu- tutkielma *Dynaaminen saamelaiskulttuuri ja saamelaisten oikeudet, Saamelaisuuden kehukset saamelaisnaisista kertovissa lehtiartikkeleissa Helsingin Sanomissa vuosina 2016–2019*. Länsman (2021) havaitsi 2016–2019 julkaistujen lehtiartikkeleiden toistavan edelleen kuvaa stereotyyppisestä saamelaisuudesta, mutta samalla esiin nousi uudenlainen kuvaus saamelaisuudesta dynaamisena ja kehittyvänä kulttuurina. Länsmanin (2021) tutkielman kaksi pääkehystä kuvaavat saamen kielten ja nykyaikaisen saamelaisidentiteetin liikkuvuutta myönteisessä valossa, sekä saamelaisten oikeuksiin, lainsäädäntöön ja kansainvälisiin sopimuksiin liittyviä asioita. Lehtiartikkeleissa käytetyistä kehyksistä on huomattavissa saamelaisuuden ympärillä vaikuttavat maanlaajuiset tapahtumat, jotka näkyvät hiljalleen muuttuvassa tavassa käsitellä saamelaisuutta. Ajan myötä toistuviksi nousseet kehykset vaihtelivat lehtiartikkelin aiheen mukaisesti (Länsman 2021: 32.) Saamelaisia koskevassa uutisoinnissa ei ole tapahtunut huomattavaa muutosta 2010-lukuun mennessä.

Vaikuttaakin siltä, että vähemmistöjä koskeva journalismi ei kehity samaa tahtia, kuin valtaväestöä koskevat aiheet.

Aiemmat tutkimukset kuvaavat saamelaisten ja valtaväestön välistä kiistaa. Sama asetelma toistuu läpi tutkimuksien, ulottuen nykyhetkeen. Tutkimuksissa yhteneväisenä huomiona näkyy valtaväestön vähäinen tietous saamelaisuudesta, joka osaltaan ruokkii kapeaa mediarepresentaatiota (Ledman 2012: 1). Rauna Kuokkanen (2007: 151) huomauttaa, miten valtaväestön tietämättömyys alkuperäiskansoista mahdollistaa keskustelun manipuloimisen saamelaisaiheiden ympärillä. Tutkimuksista on havaittavissa, miten valtaväestö osoittaa myönteistä kiinnostusta saamelaisia kohtaan kulttuuriaiheiden parissa. Vastaavasti uutisoidessa saamelaisten oikeuksista, tunnelma on toistuvasti kielteinen. Sama ilmiö on havaittavissa edelleen 2020-luvulla. Aiempien tutkimusten keskeisiä teemoja ovat vähäisen tiedon aiheuttamat vääristymät, saamelaisten pitäminen homogeenisena eli yhtenäisenä ryhmänä ja saamelaisen kulttuurin sitominen menneisyyteen.

1.3 Teoreettinen tausta, aineisto ja metodi

Seuraavassa kappaleessa avaan työni teoreettista taustaa, aineistoa ja käytettyä metodologiaa. Ensimmäisenä kerron konstruktivismista ja mediarepresentaatiosta. Tämän jälkeen esittelen tutkielmassa analysoidun materiaalin ja menetelmänä käytetyn kehysanalyysin. Viimeisenä teen katsauksen diskurssianalyysiin, joka olisi myös ollut mahdollinen metodi tämän tutkielman toteuttamiseen.

Konstruktivismi

Tutkimukseni edustaa sosio-konstruktivistista tutkimusotetta, jonka mukaan, kieli ja merkitykset eivät heijasta todellisuutta vaan rakentavat sitä (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016: 21–22). Ihmiset luovat ja ylläpitävät todellisuutta vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa prosesseissa (Denzin & Lincoln 1994; Holstein & Gubrium 1998). Median valitsemilla termeillä ja niihin liitetyillä mielleyhtymillä on suuri vaikutus saamelaisista luotuun kuvaan. Esimerkiksi toistuva kielteinen representaatio vaikuttaa ihmisten mielikuvaan saamelaisuudesta ja saamelaisen kulttuurin tulevaisuudesta. Sosiokulttuurisen ympäristön tarkoituksena on tarjota puitteet, jossa ihmiset voivat luoda

merkityksiä ja hahmottaa omaa ja toisten ihmisten käyttäytymistä. Konstruktivismiin kuuluu ymmärrys siitä, miten uuden tiedon rakentaminen toteutuu keräämällä olemassa olevaa tietoa, liittämällä se yhteen kokemuksen kanssa, mikä voi johtaa näkemyksen muuttumiseen aiheesta (Sankelo 2022: 83).

Sosiaalinen konstruktivismi väittää kaikkien toistuvien inhimillisten toimintojen voivan muuttua totunnaiseksi. Toistuessaan toiminnan muodosta tulee vakio, joka mahdollistaa sen jatkuvan ilmenemisen myös jatkossa (Sankelo 2022: 83). Tottuminen ja totunnaistuminen johtavat kohti instituutioistumista, jossa yksilöt ja ryhmät toistavat toimintaa rutiininomaisesti. Tämä johtaa lopulta siihen, että alun perin yksittäinen sosiaalinen toiminto muuttuu itsestäänselvyydeksi (Berger & Luckman 1966; Ekonen 2007).

Sosiaalisen konstruktivismin prosessissa kieli on merkittävä sosiokulttuurinen voimavara. Erilaiset tapahtumat ja ilmiöt tulevat esille ja tietoisuuteen kielen kautta. Kielen valta tulee esille, siinä millaista maailmaa sanoja käyttämällä luodaan, kenelle kuuluu valta puhua ja miten asenteita ja suhteita tuotetaan kuulijalle tai lukijalle. Kieltä käytetään aiheen totuusarvon määrittelyyn, yhteisymmärryksen luomiseen ja tulkinnanvaraisen tiedon kumoamiseen. Kielellä on dialektisena välineenä valta tuottaa uusi sosiaalinen ilmiö tai muuttaa alkuperäistä erilaiseen muotoon. (Sankelo 2022: 83, Fairclough 1992.)

Mediarepresentaatio

Oman tutkielmani kannalta oleelliset termit ovat *representaatio*, yksinkertaisemmin ilmaistuna esitys ja *mediarepresentaatio* eli mediaesitys. Näiden kahden termin ominaisuuksia ovat, että ne eivät heijasta todellisuutta vaan ulkopuolisen silmin nähtyä tulkintaa. Representaatio ei ole neutraali heijaste aiheesta, vaan sitä muokkaavat valtasuhteet tekijän ja kohteen välillä. Nämä valtasuhteet ohjaavat mistä näkökulmasta aiheen esittely tehdään. (Pietikäinen & Mäntynen: 2009: 56; Lehtonen 1996: 46.) Seuraavassa sitaatissa tiedeviestinnän tohtori Aki Harju pohtii mediarepresentaatiota seuraavasti:

”Journalistinen julkisuus on sosiaalista todellisuutta, joka on aina rakennettua. Olennainen kysymys on, rakentavatko tätä julkisuutta enemmän toimittajat vai heidän lähteensä. Määrittävätkö sitä yhteiskunnalliset rakenteet vai toimittajien itsensä luomat kriteerit? Ovatko journalistit luovia tulkitsijoita vai pelkästään lähteidensä kirjureita?” (Harju 2019: 40.)

Kuten yllä olevassa sitaatissa tuodaan esille, kielen avulla rakennetaan kulttuuria. Kulttuuri syntyy vuorovaikutuksessa käyttämällä merkkejä ja symboleita representatiivisessa systeemissä. Mediarepresentaatiota tutkimalla voidaan havainnoida, millaista ympäristöä median kerronnan tapa luo. Representaatiot voivat sisältää politiikkaa ja valtaa, jolloin korostuu kysymys, kenen hallinnassa representaatioiden luominen ja käyttäminen lopulta on. Median tuottama kuva todellisuudesta on aina rakennettu jostain näkökulmasta. Kuvaus sisältää useita valintoja, joita journalisti tekee julkaisua valmistellessaan. (Karkulehto 2011: 42–43.) Pietikäisen (2003: 28–29) mukaan mediatapahtumille annetaan erilaisia rooleja käyttämällä kielellisiä valintoja. Tarkasteltaessa näitä, tutkitaan pohjimmiltaan valtaa ja vastuuta. Journalistit suosivat kielikuvien käyttöä lehtiartikkeleiden rakentamisessa, sillä ne ovat havainnollistavia ja ytimekkäitä tapoja kuvailla tapahtumia.

Tutkittaessa eri etnisten ryhmien mediarepresentaatioita, on oleellista kiinnittää huomiota medianäkyvyyden määrään ja sen luonteeseen. Pelkkä näkyvyyden lisääminen ei riitä, sillä usein vähemmistöaiheisiin keskittyvät jutut toistavat itseään tai omaavat selkeän agendan. Tutkielman kannalta on oleellista nostaa esille määrällisen tutkimuksen lisäksi myös laadullinen asetelma, jossa keskitytään siihen, millaisissa rooleissa eri kulttuuritaustan omaavat ihmiset esitetään. Median tuottamat representaatiot synnyttävät pysyviä mielikuvia, joita on haastava purkaa. Adichien (2009) mukaan stereotyyppit eivät itsessään ole välttämättä valheellisia, mutta esiintyessään ainoana representaationa, ne eivät jätä tilaa muille todellisuuksille. Näin kulttuurin ulkopuolisille muodostuu vain pintapuolinen käsitys erilaisista väestöistä.

Materiaalin esittely

Tutkielmani aineistona on 11 kpl Helsingin Sanomien lehtiartikkeliä, joiden julkaisuväli on 30.4.2021–2.12.2022. Alkuperäinen suunnitelmani oli kattaa vuodet 2020–2023,

mutta jokaiselta vuodelta ei löytynyt analyysiin sopivia artikkeleita. Valinta Helsingin Sanomien lehtiartikkeleiden käyttöön perustui siihen, että Helsingin Sanomat on levikiltään Suomen laajin tilattava sanomalehti. Lehteä lukee päivittäin joko painettuna tai digitaalisena keskimääräisesti 1.4 miljoonaa ihmistä. Lehti kuuluu Sanoma-konserniin ja on laajasti luotettavana tiedonlähteenä pidetty media (Sanoma vuosikertomus). Lehden nauttiman luottamuksen takia kuluttajat uskovat sen luomaan mielikuvaan, joka todellisuudessa voi olla harhaanjohtava, puolueellinen tai tuottaa tietoa kielteisestä näkökulmasta.

Lehtiartikkeleiden haku tapahtui Helsingin Sanomien tarjoamalla sähköisellä hakutoiminnolla käyttämällä sanoja *saame*, *saamelaisuus* ja *saame**. Kävin läpi jokaisen saamelaisuutta käsittelevän artikkelin kuluneiden kolmen vuoden ajalta. Rajasin materiaalin alkuun 102 kpl saamelaisia käsitteleviä lehtiartikkeleita, joista lopulta valikoin 25 lehtiartikkeliä lähempään tarkasteluun. Kävin lehtiartikkelit läpi ja korostin eri väreillä teksteistä esiin nousevia aiheita. Tutkielman materiaalina käytetyt lehtiartikkelit ovat julkaistu kulttuurin, kotimaan, politiikan, sunnuntain ja kuukausiliitteen genreissä. Rakensin aiheista Excel-taulukon, johon teemoittelin huomiot. Tiivistin aiheita suurempien yläkäsitteiden alle ja lopulta nostin esiin neljä eniten toistuvaa kokonaisuutta. Lopulta usean läpiluvun jälkeen tutkielmassa käytettävä lehtiartikkelimäärä typistyi 11 kpl lehtiartikkeliin saamelaisnaisista. Lehtiartikkelirajaukseen vaikutti tutkielman keskittyminen pelkästään Suomessa asuviin saamelaisnaisiin. Keräsin värikoodaamani lainaukset erillisiin Word-tiedostoihin, joista järjestin ne pro gradu- tutkielmaan. Tarkoitukseni oli rakentaa selkeästi eteenpäin vievä lainausten käyttö, jota tukemaan keräsin aiheeseen liittyvää lisätietoa kirjoista, väitöskirjoista, opinnäytetöistä, kotisivuilta, Helsingin Sanomista ja ohjaajiltani.

Olen listannut koko tutkimuksen aineiston alla olevaan taulukkoon (ks. Taulukko 1.). Taulukkoon on merkitty lehtiartikkeleiden julkaisupäivämäärä, otsikko, kirjoittaja ja julkaisun genre. Niiden lisäksi jokaista lehtiartikkeliä vastaa tunnustekoodi väliltä HS01-HS11 perustuen julkaisupäivään uusimman ollessa HS01 ja vanhimman HS11. Taulukko mukailee Länsmanin (2021) tutkielmassa käytetyn taulukon mallia.

Taulukko 1. Tutkimusaineistona olevat Helsingin Sanomien lehtiartikkelit.

Julkaisu-päivämäärä	Otsikko	Kirjoittaja	Genre	Lehtiartikkelin tunnistekoodi
2.12.2022	"Itsenäisyys merkitsee vapautta, mutta meillä sitä ei ole", saamelais-ohjaaja Katja Gauriloff sanoo	Harri Rämpötti	Kulttuuri	HS01
2.11.2022	Saamelaiset syyttävät keskustaa tärkeän laki-uudistuksen torppaamisesta	Kukka Ranta	Kotimaa	HS02
26.2.2022	Saamelaisia pidetään nyky-Suomessa vaarallisina, sanoo sortoa selvittävän komission pääsihteeri Anni-Kristiina Juuso – "Kun saamelainen sanoo jotain, häntä kohtaan hyökätään"	Liisa Niemi	Politiikka	HS03
21.2.2022	Inarinsaamelaisten oma laulutapa katosi vuosikymmeniksi, mutta nyt muusikko Anna Morottaja tuo sen takaisin – Tällaista on ainutlaatuinen livde-laulu	Pekka Juntti	Kulttuuri	HS04
6.2.2022	Missä saamelaisuus näkyy nyt?	Anna-Stina Nykänen	Sunnuntai	HS05
11.1.2022	Yhteiskunnallinen Eatnameamet- dokumentti kumpusi saamelaisyhteisön tarpeesta, ja sen jälkeen Suvi West lupasi tehdä jotain vain itselleen: hautumassa on jo komedia naisen seksuaalisuudesta	Laura Kytölä	Kulttuuri	HS06
16.11.2021	Utsjoella asuvat kaksoset opettelivat lapsena balettia Youtubesta – Nyt he ajavat saamelaisten asiaa taiteen avulla	Hilla Kärkkö	Kulttuuri	HS07
13.11.2021	Laulaja Ulla Pirttijärvi sai nuorena kuulla nunnuka-huutoja, mutta naureskeli hän saamelais-sketseille itsekin: "Ei sitä osannut siihen aikaan niin miettiä"	Ville Hartikainen	Kulttuuri	HS08
6.11.2021	Sarjakuva-taiteilija Sunna Kitti ammentaa saamelaisten mytologiasta ja kantaa huolta ympäristöstä – "Matkalla etelästä Inariin maisema on joka kerta paljaammaksi hakattu"	Harri Rämpötti	Kulttuuri	HS09
24.10.2021	Poronainen	Pauliina Grönholm	Kotimaa	HS10
30.4.2021	Saamelaiset somehahmot	Venla Pystynen	Kuukausi-liite	HS11

Kehysanalyysi

Tutkielmani tutkimusmenetelmänä on kehysanalyysi. Se tarjoaa mediatutkimuksessa usein käytetyn lähtökohdan mediarepresentaation hahmottamiseen, tekstin tuottamiseen ja valmiin sisällön vastaanoton analysointiin. Kehystäminen sai alkunsa sosiologi Erving Goffmanin (1974) tutkimuksesta. Goffmanin mukaan kehystämällä voidaan järjestää kokemuksen virtaa ja jäsentää sitä mielekkäästi. Kehysanalyysin lähtökohtana toimii tilannemääritelmä: ”Mitä tässä on tapahtumassa?” (Karvonen 2000:79).

Kehysanalyysi rakentuu tulkintakehyksen käsitteelle. Kehys toimii tarinan jäsentäjänä, joka liittää yhteen yksityiskohtia ja tapahtumia, tarjoten niille merkityksen (Gamson & Modigliani 1987: 143). Kehys pitää sisällään alkuoletuksen todellisuuden rakentumisesta, ehdottaen siinä merkittävinä pitämiään elementtejä. Kehyksen ennakkokäsitys ohjaa korostamaan tiettyjä asioita ja jättämään merkityksettömät asiat vähemmälle huomiolle (Karvonen 2000: 80).

Gamson (1992: 383) toteaa, miten yleisesti käytössä olevat kehykset antavat toimittajalle valmiin kaavan, mitä seuraamalla hän voi rakentaa julkaisun. Tuttua kaavaa käyttämällä lehtiartikkeli aktivoi toistuvia mielle yhtymiä lukijan mielessä vain käyttämällä tiettyjä avainsanoja, symboleita, stereotyyppioita tai fraaseja. Gamson (1992: 383) huomauttaa, kuinka toistuvasti käytetyt kehykset ovat syntyneet median, lähteiden ja kuluttajan vuorovaikutuksesta. Saamelaisia käsittelevän median kontekstissa nämä yleistyneet kehykset toimivat usein saamelaisia vastaan. Tottumukseen nojaava kehysten käyttö sulkee lehtiartikkelin ulkopuolelle kaiken kulttuurin sisällä tapahtuneen kehityksen ja rajoittaa kerrontaa toistamalla samaa tarinaa uudelleen. Mediarepresentaatiotutkimukseen kohdistuvassa kehysanalyysissä on keskeistä vihjeiden tunnistaminen. Tutkijan tarkoituksena on löytää materiaalista ne kohdat, jotka luovat kuluttajalle median toivoman tulkinnan aiheesta (Raitala 2022: 52).

Analysoin tutkimusaineistoni käyttämällä yllä esiteltyä kehysanalyysiä. Vaihtoehtoisesti materiaalin analysointi olisi voitu toteuttaa käyttämällä diskurssianalyysiä. Diskurssianalyysi tutkii todellisuuden rakentumista kielenkäytön kautta. Diskurssianalyysin oletuksena on, ettei todellisuutta olisi sellaisena kuin me sen ymmärrämme ilman kieltä ja sen merkitystä. Diskurssianalyysillä tutkitaan kielellisen

maailmankuvan muotoutumista. Diskurssianalyysi ja sen eri suuntaukset pohjautuvat sosiaaliseen konstruktionismiin. Sen avulla voi tutkia kielenkäytön toimintaa vuorovaikutuksessa. (Jokinen ym. 2016: 21–22.) Keskeinen diskurssianalyysin idea on havaita vuorovaikutusta ja sitä, miten se rakentaa todellisuutta. Metodi pohjautuu kysymyksiin: mitä sanotaan, miten sanotaan, missä tilanteessa tai millä seurauksilla. Materiaalina voivat toimia niin puhe, kirjoitettu teksti tai muu merkitysvälitteinen vuorovaikutuksen muoto (Jokinen ym. 2016: 52). Diskurssit ovat tietystä näkökulmasta rakennettuja toistuvia järjestelmiä, jotka muokkaavat tietoa ja luovat uutta sosiaalista todellisuutta (Jokinen ym. 2016: 21–22, Pietikäinen & Mäntynen 2020).

1.4 Journalismi 2020-luvulla

Aiemmissä tutkimuksissa korostunut saamelaisten mediarepresentaation muutos voi selittyä journalismin kehityksellä. Suomalaisessa yhteiskunnassa medially ja erityisesti toimittajilla on keskeinen rooli yhteisen informaatiopohjan rakentajana. Suomessa journalismin on jo pitkään kuvailtu olevan murroksessa. Jo 2000-luvun lopulla journalismissa on havaittu feministisen näkökulman esiintulo ja tarinallistaminen kerronnan keinona. Lisäksi huomiota kiinnitettiin enemmän lukijalähtöisyyteen, toimittajasta tuottajaksi siirtymiseen, sekä tunteiden korostamiseen julkaistuissa lehtiartikkeleissa. (Väliaverronen 2009: 74.)

Muutos journalismissa voi selittyä kasvaneella tulevaisuusvastuulla ja arvopohdinnalla. Keskeisimmät näistä arvoista ovat oikeudenmukaisuus, totuus ja eettisyys (Kunelius 2000: 82). Media vaatii kehittyäkseen haasteen siitä, mitä journalismiin todellisuudessa kuuluu. Perinteisen ymmärryksen mukaan journalismille kuuluu vain ympäristön ja maailman tapahtumat. Tämän perinteen uudistamiseen vaaditaan arvokeskustelun lisääminen journalistiseen kenttään (Kunelius 2000: 22–23). Alkuperäiset feministiset mediatutkimukset olettivat median luomien representaatioiden poistuvan ilman sitä tuottavan viitekehyksen muuttumista (Janus 1977: 19–31). Feministinen kulttuuritutkimus sai alkunsa yhdysvaltalaisen tutkija Lana Rakowin vaatimuksesta muuttaa feministisen viestintätutkimuksen paradigmaa vuonna 1986. Rakow kyseenalaisti, onko ylipäättään mahdollista, että media voisi luoda lehtiartikkelin kohteesta todenmukaisen kuvan yleisölle. Sen sijaan, hän ehdotti median tarjoamaa esitystä vain rakennelmaksi todellisuudesta. Hän korosti realistisen naiskuvan

tarjoamisen ongelmallisuutta, sillä naisrepresentaatioita on monenlaisia ja ne muuttuvat jatkuvasti. (Rakow 1986: 18.)

Toimittajana toimivan Anna-Stina Nykäsen mukaan nykyinen journalismin tarinallisuus ja arjen kertomuksen liittyvät olennaisesti feministiseen pyrkimykseen, jossa vaikuttavuuteen kuuluvat myös kohteen henkilökohtaiset elementit. Vuosikymmenten saatossa journalismi on levinnyt yksityiseen elämään, julkisen alueen käsittelyn toistaessa itseään. Muutos journalismissa perustuu haluun antaa tavallisille ihmisille ääni. Näin tapahtumille saatiin sanoittajiksi henkilöitä, joita esillä olevat asiat koskivat. Käyttämällä tavallisia ihmisiä, jutuista saadaan moniäänisiä ja moniarvoisia. (Nykänen 2020: 80.)

Aiemmissa saamelaiden mediarepresentaatiotutkimuksissa esiin tullut stereotyyppinen ja perinteisiin nojaava kuvaus voi olla seurausta journalistin vallan ja vapauden rajoittuneisuudesta. Toimittaja ja tietokirjailija Kukka Ranta kuvaa, miten saamelaisiin liittyvässä journalismissa ongelmana on toimittajien vähäinen tietämys saamelaisista. Hänen mukaansa saamelaisaiheet koetaan vaikeiksi, eikä niihin ole aikaa perehtyä. (Ranta 2023.) Nykänen toteaa, miten ongelmia aiheuttavat haastateltavien valinta ja aikarajoitteet. Haasteita aiheuttaa myös tekstin luominen tavalla, joka toistaa kertojaa, mutta silti kuvittaa tai mukailee lehtiartikkelin teemaa. Nykänen huomauttaa, miten henkilökuvan kliseisyys tai kaavamaisuus ei välttämättä ole journalistin valinta ja osoita näin toimittajan laiskuutta tai taitamattomuutta. Hän korostaa miten haastavaa ja aikaa vievää ihmisten kohtaaminen on. Samalla Nykänen korostaa miten vaikeaa kiireessä on löytää henkilöitä haastateltavaksi, jotka eivät itse toistaisi aiheeseen liitettäviä stereotypioita. (Nykänen 2020: 80–86.)

Journalismi rakentuu usein haastateltavan tarinan ympärille. Ongelmalliseksi kehittyy tilanne, jossa haastateltava ei tarjoa uutta näkökulmaa, vaan toistaa puheessaan kliseitä ja fraaseja. Tässä tilanteessa tukeudutaan usein aiempaan journalistiseen kehykseen, joka tarjoaa tietoa aiheen ympäriltä. (Nykänen 2020: 80–86.) Rannan (2023) mielestä saamelaiseen todellisuuteen perustuvan tiedon takaamiseksi tarvitaan saamelaisia toimittajia. Hän ehdottaa, miten muut toimitukset voisivat tehdä tiiviimpää yhteistyötä saamelaistoimitus Yle Sápmín kanssa.

Journalistilla on aina lopullinen valta siihen, millaisen kuvan hän aiheestaan rakentaa. Julkaisun laatuun vaikuttavat toimittajan asenne, resurssit ja tietämys kohteesta. Samalla työhön vaikuttavat vallitseva julkinen keskustelu, sekä työnantajan asettamat ohjeistukset. Journalismin muutosprosessiin liittyen Helsingin Sanomat aloitti vuonna 2017 tasa-arvohankkeen, jossa luvattiin lisätä naisten määrää lehtiartikkeleissa ja panostaa haastateltujen moninaisuuteen. Hanketta, sen periaatteita ja käytäntöjä arvioitiin Sarhimaan lehtiartikkelissa vuonna 2023. (Sarhimaa 2023.)

1.5 Tutkijanpositio

Tutustuin ensimmäistä kertaa syvemmin Helsingin Sanomien lehtiartikkeleiden sisältöön aloittaessani tämän tutkimuksen tekemisen. Mediarepresentaation tutkimus ei ollut minulle entuudestaan tuttua, joten jouduin syventämään omaa osaamistani lukemalla aiheeseen liittyvää kirjallisuutta laajasti. Tutkijan positiooni vaikuttaa vahvasti pohjakoulutukseni sosionomina, joka korostaa inhimillisyyttä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Toisaalta opintoni saamelaisesta kulttuurista antavat minulle näkemystä kohderyhmäni erityispiirteistä, sekä vallan jakautumisesta eri ihmisryhmien välille. Saamelaisen kulttuurin opinnot antavat minulle suomalaisena pohjan tehdä tulkintoja kirjoitetuista teksteistä ja niiden tavasta rakentaa kuvaa saamelaisuudesta.

Oman työurani aikana olen kerryttänyt kokemusta useiden erilaisten ihmisten kohtaamisesta. Tutkijana olen omien kokemusteni muovaama yksilö, joka omaa näkemyksiä ja kokemuksia erilaisista ihmisryhmistä. Tutkimusta tehdessä onkin hyväksyttävä se tosiasia, että en voi irtautua täysin omista kokemuksista, mutta voin etäännyttää itseni tutkielman materiaalista kehysanalyysin keinoin kysymällä tekstiltä Mitä tässä on oikein tapahtumassa? Mitä muita kysymyksiä tilanteessa olisi voinut esittää? Mitä muita tapoja olisi voinut käyttää jutun aiheen esittelyyn? Miten tarinan toimijaa ja ongelmaa olisi tullut lähestyä? Miten esiin tuotu näkökulma vaikuttaa lukijaan ja millaisia vaikutuksia tällaisella esitystavalla aiheeseen on. (Kitzinger 2007: 134–135.)

1.6 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani tarkoituksena on nimetä Helsingin Sanomien lehtiartikkeleista löytyviä kerronnan kehyksiä saamelaisnaisia koskevissa julkaisuissa. Olen kiinnostunut siitä, miten saamelaisuutta ja saamelaisnaisia kehystetään vuosina 2021–2022 ja onko kehystämässä tapahtunut muutoksia siirryttäessä 2020-luvulle. Tutkielman aineisto on koottu ajalta, jolloin saamelaiset ja saamelaisen yhteiskunnan kehittämisen teemat olivat voimakkaasti esillä mediassa saamelaiskäräjälain uudistuksen vuoksi. Aineisto on rajattu saamelaisia naisia koskeviin lehtiartikkeleihin.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten saamelaisuutta kehystetään saamelaisnaisista kertovissa lehtiartikkeleissa Helsingin Sanomissa ajanjaksolla 2021–2022?
2. Miten naiset (yksilöt) edustavat itseään ja miten ovat osa laajempaa saamelaista yhteisöä?
3. Miten rakentuu saamelaisen naisen suhde saamelaisen yhteisöön?

1.7 Pohjustus kehysanalyysiin, kehyksiin ja teoriaan

Kehysanalyysi on suosittu tapa tutkia journalismia. Se sopii hyvin mediarepresentaatiotutkimukseen, jossa tarkoituksena on tutkia journalismin luomaa todellisuutta aiheesta. Jokainen kohtaamamme kokemus vaatii tapahtuvan tilanteen ymmärtämistä. Asioiden kehystämisen tarjoaa työkalun tähän prosessiin. Goffman (1974: 12) nostaa esiin kaksi eri kehystämisen teemaa: sosiaaliset ja luonnolliset kehykset. Sosiaaliset kehykset viittaavat ihmisen ylläpitämään ja valitsemaan tilanteeseen, luonnollisella kehyksellä taas tahdosta riippumattomaan tapahtumaan. Kehystä ylläpidetään tilanteessa tapahtuvalla valikoivalla havaitsemisella. Tämä johtaa siihen, että vuorovaikutustilanteessa eri osapuolet valitsevat huomionsa kohteiksi ne elementit, jotka ovat heidän käyttämän kehyksen kannalta oleellisia (Puroila 2002: 37).

Mediarepresentaatiossa kehystämisen tarkoittaa toimittajan vakiintunutta tapaa tulkita aineistoa asettamalla se tiettyyn kehykseen. Media voi halutessaan toimia joko konservatiivisesti säilyttäen vanhaa ajattelua tai progressiivisesti luoden ja etsien uutta

tietoa. Konventioita seuraava rooli on journalistille helpompi ja vähäriskisempi. Vaihtoehtona tälle media voi myös nostaa esiin yhteiskunnallisia ristiriitoja, analysoida vanhoja näkökulmia ja suhtautua kriittisesti vakiintuneisiin rakenteisiin ja toimintamalleihin. Tämä jälkimmäinen malli on yhteiskunnan menestyksen kannalta parempi, mutta vähemmän käytetty vähemmistöjä koskevassa uutisoinnissa. (Wiio 2006.)

Kuneliuksen (1997: 128) mukaan eri mediat vaikuttavat suosimalla tiettyä rajausta tai näkökulmaa asioihin. Erilaiset kerronnan kehykset omaavat suuren vallan mediarepresentaatiossa. Tämä tulee esille esimerkiksi viestinnässä saamelaisen politiikasta, jota usein kuvataan valtapelinä, tunteiden kuohumisena tai haasteellisenä. Tämän takia yleisölle voi muodostua tietynlainen oletus esitetystä aiheesta, jonka he ajan kuluessa hyväksyvät totena. Tämä tiedon hyväksyntä muokkaa odotuksia ja tietorakenteita aiheesta. Usein toistettuna kehys assosioituu ihmisen mielessä lähes automaattisesti. Kunelius (1997) toteaa myös, kuinka tietoisesti kehystämällä, lukijan huomio saadaan vedettyä irti materiaalin oikeasta aiheesta. Kirjoitettaessa esimerkiksi saamelaiskäräjälaista kiistana, ristiriitaisena tai tunteita kuohuttavana, huomio kiinnittyy saamelaisyhteisön ja hallituksen väliseen yhteisymmärryksen puutteeseen, eikä itse ongelmaan, joka on saamelaisoikeuksien toteutumattomuus vanhan saamelaiskäräjälain ollessa voimassa. (Kunelius 1997: 128.)

Lehtiartikkelien otsikoiden kehysanalyysi

Seuraavana esittelen kehysanalyysin käytön tutkimukseni teossa. Aloitan esittelemällä jokaisen tutkielmani materiaalina käytetyn lehtiartikkelin otsikon samalla havainnoiden, millaisia kehyksiä ja teemoja niissä esiintyy ja millaista todellisuutta se rakentaa saamelaisuudesta (ks. Taulukko 1.).

Otsikko *”Itsenäisyys merkitsee vapautta, mutta meillä sitä ei ole”, saamelais-ohjaaja Katja Gauriloff sanoo*” jatkaa saamelaisen oikeuskehysten mukaisesti rakennettua kuvaa saamelaisista oikeudettomana yhteisönä. (ks. HS01.) Otsikko korostaa Gauriloffin kuulumista saamelaisyhteisöön osoittamalla tämän ammatin saamelaisohjaajana, eikä pelkästään elokuvaohjaajana. Saamelaisetuliitteen käyttö edistää henkilön toiseuttamista. Keskinen (2021: 78–79) mukaan, suomalainen identiteetti on rakennettu hakemalla eroa *toisiin*, ihmisryhmiin kuten saamelaisiin. Saamelaiseen kulttuuriin vaikuttavat kulttuurin

sisäiset ja muiden luomat representaatiot. Ne voivat vaikuttaa yksittäisten ihmisten identiteettiin pitkällä aikavälillä (Howarth 2002: 145–162).

Otsikko ”*Saamelaiset syyttävät keskustaa tärkeän laki-uudistuksen torppaamisesta*” jatkaa ensimmäisen sitaatin kanssa samaa oikeuskehyselle tavanomaista asetelmaa, jossa saamelaiset ja suomalaiset ovat vastakkain. (ks. HS02). Otsikko luo kuvaa siitä, miten koko saamenkansa Suomessa syyttäisi pelkästään keskustaa puolueena ja miten syy saamelaiskäräjälain etenemisen pysähtymisestä olisi osoitettavissa pelkästään yhden puolueen syyksi. (Hagelin 2022: 2, 22.) Terminä *torppaamiselle* ei ole olemassa selkeää tulkintatapaa. Poliittisessa kontekstissa se voi ilmaista päätöksen hidastamista tai jarruttelua. Toisaalta termiä voisi tulkita myös yksilön tai ryhmän etujen suojelemisella, joka viittaisi tässä yhteydessä Keskusta-puolueen suojelleen lakiuudistuksen ulkopuolelle jääviä saamelaiseksi itsensä oikeudetta määritteleviä henkilöitä.

Otsikko ”*Saamelaisia pidetään nyky-Suomessa vaarallisina, sanoo sortoa selvittävän komission pääsihteeri Anni-Kristiina Juuso – ”Kun saamelainen sanoo jotain, häntä kohtaan hyökätään*” jatkaa saamelaisten oikeuskehysen mukaista tulkintaa oikeuskysymyksistä. (ks. HS03.) Otsikko on voimakas ilmaisultaan ja siinä lainataan sanantarkasti saamelaista, joka kuvailee tilannetta. Otsikon alussa tuodaan esiin, miten valtaväestö kokee saamelaiset vaarallisena, samalla kuvaillen, miten saamelaisia kohti hyökätään. Otsikossa luodaan kuva primitiivisestä halusta hyökätä vastapuolen kimppuun. Siinä myös sorrutaan oikeuskehyselle tyypillisellä tavalla asettamaan suomalaiset ja saamelaiset yhtenäisiksi ryhmiksi, joissa molemmat osapuolet edustavat vain yhtä mielipidettä.

Otsikossa ”*Inarinsaamelaisten oma laulutapa katosi vuosikymmeniksi, mutta nyt muusikko Anna Morottaja tuo sen takaisin – Tällaista on ainutlaatuinen livde-laulu*” on havaittavissa monia myönteisiä dynaamisen saamelaiskulttuurin kehityksen ominaisuuksia. (ks. HS04.) Otsikko ei korosta Morottajan saamelaisuutta tai tämän alkuperää. Samalla se tuo esille todenmukaisesti inarinsaamelaisen musiikkiperinteen loppumisen, joka uudelleen löydyttyään on ainutlaatuista ja arvokasta. Otsikon voi tulkita kuvaavan yhden ihmisen vastuuta herättää kadonnut musiikkiperinne uudelleen eloon tai korostaa miten työ kulttuurin revitalisaation edistämiseksi tuottaa tulosta.

Otsikko ”*Missä saamelaisuus näkyy nyt?*” vetää huomiota saamelaisen kulttuurin dynaamisuuteen. Otsikossa tuodaan esille kulttuurin jatkuvaa muuttumista ja sitä, miten aiemmat kuvaukset saamelaisuudesta eivät välttämättä ole enää ajankohtaisia. (ks. HS05.) Journalisti haluaa kiinnittää lukijan huomiota siihen, miten saamelaisuus ja saamelainen kulttuuri näyttävät juuri tässä hetkessä, eikä miten se on tuotu esiin satoja vuosia sitten. Otsikon kysymys on samalla monitulkinnallinen. Se sisältää oletuksen siitä, että henkilön saamelaisuus on jotain mitä voi nähdä. Näkyviä saamelaisuuden merkkejä ovat perinteiset saamelaisuuteen liitetyt symbolit kuten poronhoito tai saamenpuku. Näkymättömiin kuuluvat erilaiset arvot, normit ja käsitteet, joiden päälle kulttuuri rakentuu. (Kukkonen 2023.)

Otsikko ”*Yhteiskunnallinen Eatnameamet- dokumentti kumpusi saamelaisyhteisön tarpeesta, ja sen jälkeen Suvi West lupasi tehdä jotain vain itselleen: hautumassa on jo komedia naisen seksuaalisuudesta*” esittelee kaksi hyvin toisistaan irrallista aihetta samassa yhteydessä. (ks. HS06.) Ensin huomio kiinnitetään saamelaisnaisen velvollisuuden tukea omaa kulttuuriaan ja vastata oman yhteisönsä tarpeeseen. Otsikon alku vähättelee Eatnameamet-dokumentin (Yle Areena 2021a) tuottamista ja vihjaa sen olleen Westille lähinnä velvollisuus, jonka jokainen näkyvällä alustalla toimiva saamelainen joutuu täyttämään. Seuraavaksi aihe siirtyy naisen seksuaalisuuteen, joka otsikon perusteella olisi tulkittavissa Westin pääintressiksi ohjaajana. Otsikko myös luo kuvaa Eatnameamet-dokumentista vain saamelaisille tuotettuna työnä. Karjalaisen (2008: 68–71) pro gradu- tutkielmassa todettiin, miten saamelainen elokuvataide nähdään usein kannanottoina, eikä niitä arvostella samoin perustein kuin valtaväestön tuottamia elokuvia. Karjalainen havaitsi, miten vuosina 1999–2007 toimittajat eksotisoivat ja stereotyyppittelivät saamelaisten tuottamia elokuvia. Tämä esti uudenlaisten kirjoittamisen tavan muodostumisen.

Otsikko ”*Utsjoella asuvat kaksoset opettelivat lapsena balettia Youtubesta – Nyt he ajavat saamelaisten asiaa taiteen avulla*” korostaa kaksosten saamelaisuutta mainitsemalla, miten he ovat lähtöisin saamelaisten kotiseutualueelta. (ks. HS07.) Otsikko sisältää vastakkainasettelun baletin ja saamelaisasioiden välille. Saamelaisnaisen velvollisuuden kehyksen mukaan rakennettu otsikko huomauttaa, miten velvollisuus edistää omaa kulttuuria seuraavien yksilöitä, huolimatta heidän valitsemistaan elämänuristaan.

Otsikko *"Laulaja Ulla Pirttijärvi sai nuorena kuulla nunnuka-huutoja, mutta naureskeli hän saamelais-sketseille itsekin: "Ei sitä osannut siihen aikaan niin miettiä"* nostaa uudelleen esille saamelaisten kokemaa rasismia suomalaisessa Pulttibois sketsisarjassa. (ks. HS08.) Samalla otsikko murtaa median aiemmin luomaa representaatiota helposti suuttuvista saamelaisista. Sketsisarjaa näytettiin televisiossa vuosina 1989–1991 ja se vaikutti laajasti saamelaisiin sekä heistä rakennettuun kuvaan. Mielestäni olisi oikeutettua kyseenalaistaa, onko oleellista nostaa edelleen esille ja viitata lehtiartikkelissa yli 20-vuotta sitten julkaistuun rasistiseen sketsiin. Viittaamalla 1990-luvun taitteessa tapahtuneeseen ajan hengessä luotuun sarjaan, ohitetaan kaikki sen jälkeen saamelaiseen yhteisöön negatiivisesti vaikuttaneet tapahtumat.

Otsikko *"Sarjakuva-taiteilija Sunna Kittu ammentaa saamelaisten mytologiasta ja kantaa huolta ympäristöstä – "Matkalla etelästä Inariin maisema on joka kerta paljaammaksi hakattu"* toistaa rakenteeltaan asetelmaa, jossa kaksi täysin toisista irrallaan olevaa aihetta on asetettu samaan yhteyteen. (ks. HS09.) Otsikointi sekoittaa osia perinteisestä saamelaisuudesta viitaten *mytologiaan*, minkä terminä voi tulkita tarkoittavan perinteitä, myyttejä ja uskomuksia (Suomisanakirja). Samalla otsikko jatkuu kuvailemalla Kitin huolta ympäristöstä. Tämän voi tulkita viittaavan joko saamelaiskulttuuriin yhdistettävään luontosuhteeseen tai ilmastonmuutoskeskusteluun, jossa saamelaiset ovat voimakkaasti tuoneet esille, miten toteuttamalla valtaväestölle kuuluvaa kestävämmien arvojen ja tekojen jatkumoa, mahdollistetaan etenevä luontokato (Carpena-Mendes, Virtanen & Jessen Williamson 2022: 309).

Otsikko *"Poronainen"* (ks. HS10) korostaa poronaisuutta feministisenä terminä. Otsikko leikittelee sukupuolittuneiden työnimikkeiden poistumisella, samalla korostaen jo otsikossa näkyvää kulttuurin muutosta. Termi on moderni ja petaa lehtiartikkelissa jatkuvaa naisen aseman muutosta. Tunnelmaltaan otsikko on myönteinen ja naisten asemaa tukeva. Vuonna 2007 Euroopan neuvosto antoi suosituksen poistaa sukupuolittuneet termit kielestä. Suomen kielessä sanoilla ei ole sukuja, mutta termistö on sukupuolittunutta esimerkiksi työtermeissä (Kielikello 2007).

Otsikko *"Saamelaiset somehahmot"* on tunnelmaltaan neutraali. Otsikko viittaa sisällöltään saamelaisiin sosiaalisen median vaikuttajiin. (ks. HS11.) Otsikointi ei sisällä

voimakkaita tunteita, vaan kuvaa lehtiartikkelin aihetta tai ilmiötä. Neutraalit otsikot ovat aiheena olleet esillä jo vuonna 2021 Ylen aamu tv:n lähetyksessä, jossa haastateltu Petra Laiti kommentoi median tulleen tietoisemmaksi eettisistä tavoista, joilla vähemmistöistä on hyväksyttävää puhua (Ylen Aamu 5.2.2021).

Esimerkkianalyysi lehtiartikkelista

Seuraavana esimerkki on tutkielmaani kuuluvasta lehtiartikkelista, jonka avaamiseksi käytän kehysanalyysiä. Nostan tekstistä esille kohtia, joissa tulee ilmi tutkielmani eri kehysten käyttö. Esimerkkijulkaisuksi valitsin Harri Römpötin vuonna 2022 kirjoittaman artikkelin: *”Itsenäisyys merkitsee vapautta, mutta meillä sitä ei ole”*, saamelais-ohjaaja Katja Gauriloff sanoo. Esittelen ensin tekstin sellaisenaan, minkä jälkeen jatkan materiaalin analyysillä. Lehtiartikkeli tuo mielestäni hyvin esille saamelaisnaisista kertovan journalismin nykytilaa.

Katja Gauriloffin Je'vida on ensimmäinen kolttasaamenkielinen kokopitkä elokuva. Se saa ensi-iltansa ensi vuonna.

Katja Gauriloff on syntynyt Inarin Sevettijärveltä. Hän on ottanut kotiseudullaan käyttöön saamelaisnimensä Kai'ssi U'lljan Ee'll Katja, joka myös kertoo hänen sukujuuristaan. Gauriloff kuvattiin Ounasvaaralla Rovaniemellä.

ON KOHTALON ironiaa, että kolttasaamelainen elokuvaohjaaja Katja Gauriloff on syntynyt Suomen itsenäisyyspäivänä, varsinkin nyt, kun eduskunnassa kiistellään saamelaiskäräjälaista.

”Itsenäisyys merkitsee vapautta, mutta meillä sitä ei ole. Emme saa määritellä, keitä olemme. On käsittämätöntä, jos lakia ei nyt saada. Sitä on jahkattu jo yli kymmenen vuotta. Nuoret saamelaiset eivät muuta muistakaan. Käsittelyn seuraaminen on vienyt voimia”, Gauriloff sanoo.

Gauriloffia harmittaa, että mediassa tietoja ei aina tarkisteta ja jopa professorit laukovat virheellisiä faktoja. Hän on kirjoitellut ahkerasti kansanedustajille.

”Saamelaisyhteisö on pieni. Sille kuten kaikille alkuperäiskansoille kuuluu ryhmäidentifikaatio, se että ryhmä tunnistaa sinut omakseen.”

GAURILOFF kasvoi Rovaniemellä, joka on kolttasaamelaisten näkökulmasta jo etelää, ulkopuolista aluetta. Hän opiskeli elokuvaa Tampereella.

Oli merkittävä hetki, kun hän palasi synnyinseudulleen Inarin Sevettijärvelle. Häntä huolesti, etteivät kolttasaamelaiset pitäisi häntä omiinsa kuuluvana.

”Mutta kun kerroin vanhempieni ja isovanhempieni nimet, he sanoivat, että kyllähän me sinut tunnemme. Nimi kertoo, ketkä ovat vanhempiani ja isovanhempiani. Se hyväksyminen tuntui tosi tärkeältä.”

Sittemmin Gauriloff on ottanut kotiseudullaan käyttöön saamelaisnimensä Kai'ssi U'lljan Ee'll Katja, joka myös kertoo hänen sukujuuristaan.

GAURILOFFIN elokuva Je'vida valmistuu pian. Se on ensimmäinen kolttasaamenkielinen kokopitkä elokuva. Kieli on erittäin uhanalainen. Sitä puhuu enää 200–300 henkeä. Gauriloffkin vasta opiskelee kolttasaamea. Pohjoissaamea hän on opiskellut jo aiemmin.

Je'vida on näytelmäelokuva, mutta tavallaan jatkoa Gauriloffin dokumentille Kuun metsän Kaisa (2016), joka kertoo hänen isoisoäidistään. Uutta elokuvaa ovat innoittaneet Gauriloffin äidin tarinat.

”Äiti oli kova kertomaan omasta lapsuudestaan ja nuoruudestaan, kun olin pieni. Olen kerännyt tarinoita myös muualta. Yksi tuttu kertoi, kuinka hänen syntyessään Suprussa satoi siikaa. Monet tarinat ovat tuttuja kaikille saamelaisille. Niistä olen sommitellut ja dramatisoinut Je'vidan.”

ELOKUVA sijoittuu 1950- ja 1960-luvuille sekä nykyaikaan. Gauriloff on käsikirjoittanut sen yhdessä Niillas Holmbergin kanssa.

Saamelaisille tarinassa on tuttua varsinkin pakkosuomalaistaminen, jota Suomen hallinto harjoitti sotien jälkeen. Saamelaislapset vietiin kouluihin, joissa he eivät saaneet puhua omaa kieltään.

Elokuvassa Gauriloff kertoo äitinsä tarinasta tulkinnan, jossa ukki ei halua päästää päähenkilö Je'vidaa kansakouluun suomalaistumaan vaan pitää hänet mieluummin kalakaverinaan.

”Minun sukupolveni on ensimmäinen, joka ei perinyt kolttasaamea omaksi kielekseen. Siksi olen haaveillut tästä elokuvasta 15 vuotta. Saamenkieliset näyttelijät lapsista vanhuksiin ovat amatöörejä. Käsikirjoitus on käännetty suomesta, ja kuvauksissa oli aina paikalla kielentaitajia.”

KUUN metsän Kaisa -dokumentti sai Jussi- ja muita palkintoja festivaaleilla Venäjältä Kanadaan. Siitä Gauriloffille jäi viehtymys mustavalkoisuuteen. Siinäkin mielessä Je'vida jatkaa Kaisan jälkiä.

Gauriloff haluaisi kehittää elokuvakerrontaa lähemmäs ikäaikaista saamelaista suullista tarinaperinnettä. Esimerkkiä hän hakee muun muassa japanilaisista kauhuelokuvista kuten Masaki Kobayashin Kwaidanista (1964).

Tie kohti unelmien elokuvaa alkoi viisivuotiaana isän kainalosta, vaikkei hän osannut arvata sitä vielä pitkään aikaan. Pikku-Katja katsoi isänsä kanssa lännkkäreitä telkkarista.

”Jo silloin aloin ymmärtää jotain näkökulmista, kun mietin, miksi joissakin elokuvissa oltiin valkoisten puolella ja toisissa intiaanien.”

Pian pikku Katja keksi oman tavan tehdä elokuvia. Hän piirsi leivinpaperille kuvasarjoja ja esitti niitä pähvilaatikosta taskulampun avulla.

”Kuvittelin, että kuvat heijastuisivat seinälle. Pikkuveli joutui seuraamaan esityksiäni. Äitini tarinoiden pohjalta kuvittelin keskusteluja pikkutyön ja ukin välillä. Kerroin muutenkin paljon tarinoita, kunnes peruskoulu karsi sen.”

PARIKYMPPISENÄ Gauriloff harrasti näyttelemistä. Hän halusi elokuvaajaksi, mutta opiskellessaan hän huomasi, ettei kuvaaminen riitä. Hän opiskeli ohjaajaksi. Gauriloff sanoo, että elokuvasta tuli lopulta ensimmäinen juttu, jossa hän ei koe itseään ulkopuoliseksi.

”Ei koulussa välttämättä edes huomattu, että olen saamelainen, mutta lapsena moni asia voi riittää erottamaan, vasenkätisyys tai se, että olin aina kaikkein pienin. Mutta myöhemmin ulkopuolisuus on auttanut elokuvien tekemisessä, kun asioita osaa katsoa eri vinkkelistä.”

GAURILOFF löi läpi dokumenteilla. Ensimmäinen ammattilaistyö Huuto tuuleen (2007) kuvasi ponnistuksia kolttasaamelaisten perinteiden säilyttämiseksi.

Ensimmäinen pitkän dokumentin Säilöttyjä unelmia (2012) aihe sen sijaan oli kansainvälinen: ruoka-aineiden matka maailmalta säilykepurkkiin suomalaisessa supermarketissa.

Gauriloffin edellinen ohjaus ja ensimmäinen pitkä näytelmäelokuva Baby Jane (2019) oli sovitus Sofi Oksasen romaanista ja sijoittui enimmäkseen Helsinkiin.

SEKÄ dokumenteissa että näytelmäelokuviissa Gauriloffin ensimmäiset täyspitkät ohjaukset ovat kuvanneet muuta kuin saamelaisia. Hän sanoo, että ne oli helpompi saada rahoitettua kuin saamelaisaiheet.

”Haluan vieläkin tehdä dokumentteja, mutta esimerkiksi Je'vidan aihetta oli helpompi käsitellä fiktiona. Saamelaisaiheet tuntuvat raskailta, koska ne ovat henkilökohtaisia ja niihin liittyy aina suurempi vastuu. Mutta saamelaisillehan minä elokuvia teen.”

Saamelaisrepresentaatio on moninaistunut 2010-luvulta lähtien, saamelaisten päästessä itse vaikuttamaan mediarepresentaation sisältöön (Haegelin 2013: 9). Gauriloffista kertova artikkeli on hyvä esimerkki siitä, miten siirryttäessä 2020-luvulle, journalistit ovat vähentäneet ohjailevien sanojen käyttöä lehtiartikkelin rakentamisessa. Ohjailevat

sanojen tarkoitus on pyrkiä vaikuttamaan ja puhuttelemaan lukijaa (Kielikompassi). Esimerkkinä toimivassa lehtiartikkelissa toimittaja ei juurikaan johdattele tekstiä tai väitä mitään. Sen sijaan journalisti käyttää pitkiä suoria lainauksia Gauriloffin puheesta. Huolimatta lehtiartikkelissa sovelletusta ohjailemattomasta kerronnasta, on siitä mahdollista löytää jokainen tutkielman kehys. Ensimmäisenä tekstistä hahmottuu oikeuskehys. Seuraavassa lainauksessa käsitellään saamelaisten oikeusasemaa oikeuskehykselle ominaisella tavalla:

”Itsenäisyys merkitsee vapautta, mutta meillä sitä ei ole. Emme saa määritellä, keitä olemme. On käsittämätöntä, jos lakia ei nyt saada. Sitä on jähkattu jo yli kymmenen vuotta. Nuoret saamelaiset eivät muuta muistakaan. Käsittelyn seuraaminen on vienyt voimia”, Gauriloff sanoo.”

Oikeuskehys luo saamelaisten tilanteesta kuvaa toivottomana ja kielteisenä. Lainaus korostaa tilanteen vaikutusta moneen sukupolveen ja lakikäsitteilyn aiheuttamaa kuormitusta yksilöön. Ikonen (2013: 59) havaitsi tutkielmassaan, miten saamelaiset osoitetaan usein oikeuksiin liittyvissä lehtiartikkeleissa kansana, jotka ovat hiljaisia ja passiivisia. Pietikäisen (2001: 651) mukaan suomalaisilla ja saamelaisilla on mediassa selkeät roolit. Suomalaiset auktoriteetit toimivat aktiivisina toimijoina, saamelaisten ollessa passiivisia kohteita. Yllä oleva sitaatti ei enää toista saamelaisia hiljaisina, mutta ei toisaalta korosta myöskään aktiivista tekemistä (Ikonen 2013: 73).

Journalisti voi toistaa kuvaa saamelaisuudesta perinteisiin sidottuna kansana tai se voi kehystää saamelaisuutta tavalla, joka korostaa kulttuurin kehittymistä. Dynaamista saamelaiskulttuurin kehystä kuvastaa seuraava sitaatti:

”GAURILOFFIN elokuva Je’vida valmistuu pian. Se on ensimmäinen kolttasaamenkielinen kokopitkä elokuva. Kieli on erittäin uhanalainen. Sitä puhuu enää 200–300 henkeä. Gauriloffin vasta opiskelee kolttasaamea. Pohjoissaamea hän on opiskellut jo aiemmin.”

Dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys korostaa kulttuuria kehittyvänä ja eteenpäin pyrkivänä, mikä yllä olevassa sitaatissa tuodaan esille elokuvatuotannon laajenemisesta myös kolttasaamenkieliseen tuotantoon. Elokuvat ovat nousseet suosituksi

saamelastaiteen muodoksi. Elokuvatuotanto hyödyttää saamelaisia tukemalla kieltä ja kulttuuria, keskustelemalla oikeuksien epäkohdista ja uudelleenrakentamalla saamelaista kuvaa. (Rensujeff 2011: 43.) Lainauksen dynaamisuus tulee esille myös haastateltavan omassa halussa opetella saamen kieltä aikuisiällä. Ikonen (2013) nostaa esille tutkielmassaan, miten vähemmistönä vähemmistön sisällä oleva kolttasaamelaisuus on kerännyt mediahuomiota, ohittaen siinä inarinsaamelaiset. Jo Ikonen (2013) tutkielman aikaan, erityistä huomiota keräsi kolttakulttuuria ja -kieltä edistävä toimet (Ikonen 2013: 81).

”PARIKYMPPISENÄ Gauriloff harrasti näyttelemistä. Hän halusi elokuvaajaksi, mutta opiskellessaan hän huomasi, ettei kuvaaminen riitä. Hän opiskeli ohjaajaksi...”

Yllä oleva sitaatti kuvaa saamelaisnaisen toimijuuden kehyyksen mukaan luotua tekstiä. Saamelaisnaisten toimijuuden kehys kuvaa tutkielman saamelaisnaisia henkilöinä, jotka omilla tietoisilla valinnoillaan pyrkivät kohti tavoitteita. Tutkielmassa esiin nousut toimijuuden kehys korostaa saamelaista naista aktiivisena toimijana. Tämä ravistelee aiemmin mediassa esitettyä kuvausta saamelaisista passiivisena kansana.

”Haluan vieläkin tehdä dokumentteja, mutta esimerkiksi Je’vidan aihetta oli helpompi käsitellä fiktiona. Saamelaisaiheet tuntuvat raskailta, koska ne ovat henkilökohtaisia ja niihin liittyy aina suurempi vastuu. Mutta saamelaisillehan minä elokuvia teen.”

Yllä oleva sitaatti Gauriloffin haastattelusta kuvaa saamelaisnaisten velvollisuuden kehyykseen sopivaa tekstin asettelua. Tutkielmassa esiin nousut saamelaisnaisten velvollisuuden kehys näyttäytyy saamelaisnaisten puheessa velvollisuuden tunteena omaa kulttuuria kohtaan. Sitaatti korostaa menneiden kokemusten raskautta Gauriloffille. Hän muistuttaa, miten saamelaisten kohtaamat traumat vaikuttavat edelleen voimakkaasti saamelaisväestöön. Sitaatti loppuu toteamukseen, jossa haastateltu nostaa saamelaisyhteisön hyödyttämisen tärkeimmäksi prioriteetiksi toiminnassaan.

Uutena piirteenä Gauriloffin haastattelussa ja koko tutkimusajalta kootussa aineistossa on, että valtaosassa lehtiartikkelissa esiintyy limittäin jokainen tutkielman neljästä

kehyksestä. Artikkelissa ei painottunut erityisesti mikään kehys, vaan ne vuorottelivat käsiteltävänä olevan aiheen mukaisesti. Artikkelin analyysissä huomiota herätti journalistin vähäinen ohjaus artikkelin kulkuun, sillä lehtiartikkeli rakentui pitkälti Gauriloffin sanoittamana. Pitkien suorien lainausten käyttö voi olla tapa antaa saamelaiselle tilaa sanoittaa aihetta omaehtoisesti, tai osoitus journalistin haluttomuudesta ottaa kantaa aiheeseen. Tämä käytäntö poikkeaa 2010-luvun artikkeleista, joissa kussakin tavallisesti hahmottuu selkeästi vain yksi pääkehys.

2 KEHITTYVÄ KULTTUURI JA YKSILÖN TOIMIJUUS

Tässä kappaleessa avaan aineistosta löytämiäni kehyksiä yksi kerrallaan, vaikka lehtiartikkeleissa eri kehykset esiintyvät usein limittäin. Ensimmäisenä on dynaamisen saamelaiskulttuurin kehys, joka ilmenee yleisenä kulttuurin edistämiseen liittyvänä puheena ja toisena saamelaisnaisten toimijuuden kehys, joka heijastaa yksilön omaa roolia saamelaiskulttuurin kontekstissa.

2.1 Dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys

Dynaamisen saamelaiskulttuurin kehys kuvailee saamelaisuutta myönteisellä tavalla. Kehys määriteltiin ensimmäisen kerran Länsmanin (2021) tutkielmassa, jossa se toimi toisena pääkehystenä. Dynaamisen saamelaiskulttuurin kehykselle keskeistä on kulttuurin esiin tuonti kehittyvänä, mukautuvana ja ajassa elävänä. Yleisellä tasolla dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys kuvailee saamelaisen kulttuurin elementtien muutoksia ja jatkuvuutta. Dynaamisen saamelaiskulttuurin kehysten tunnusmerkkejä ovat saamenpuku, saamelaisten asuinpaikka, saamen kielet ja poronhoito.

Kehyksen lähtökohtana on ymmärrys kulttuurista yksilöllisenä ja kollektiivisena dynaamisena prosessina, joka sisältää luovuutta ja jatkuvuutta (Siivonen 2011). Terminä *dynaaminen* tarkoittaa, aktiivista, elävää, liikkuvaa, muuttuvaa ja kehittyvää (Suomisanakirja). Suomessa tehdyissä mediarepresentaatiotutkimuksissa saamelaisia käsittelevät julkaisut jakautuvat tunnelmaltaan karkeasti kahtia. Ikonen (2013: 95) havaitsi, kuinka saamelaisten kulttuuri kuvattiin mediassa myönteisesti, politiikkaa ja oikeutta käsittelevissä lehtiartikkeleissa kielteisesti. Lehtola huomauttaa, miten esimerkiksi poliitikon tiedetään korostaneen saamen kielen, kulttuurin, poroelinkeinin ja petokorvauskysymysten myönteistä tukemista, samalla vastustaen alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen, ILO 169 ratifioimista (Lehtola 2015b: 219). ILO 169 -sopimuksessa määritetään saamelaisten oikeuksia ja niiden turvaamista (YK-Liitto 2012).

Dynaamisessa saamelaiskulttuurin kehyksessä nousee esiin ristiriita siitä, millä tavoin media on aiemmin kuvaillut saamelaista kulttuuria verrattuna nykyhetkeen. Länsman (2021: 32) havaitsi tutkielmaa tehdessään, miten vastoin aiempia tutkimuksia, osa mediateksteistä käsitteli saamelaisuutta ja saamelaista kulttuuria elävänä ja

nykyaikaisena. Muutos on myönteinen vastakohta aiemmin toistuneelle kuvaukselle sorretusta kansasta.

Uusi myönteinen kerronnan kehys vaikuttaa osittain pohjautuvan 2010-luvulla alkaneeseen saamelaisnaisten esiintuloon, jonka Kirste Aikio ja Suvi West *Märät Säpikkäät* -komediasarjan kautta aloittivat. Sarjan avulla he pyrkivät uudelleenkehystämään saamelaisuutta omista lähtökohdistaan, samalla korostaen saamelaisten eettisen esittämisen merkitystä mediassa (Aikio, Salminen & West 2013). Tätä seurasi Yle Areenassa vuonna 2019 julkaistu podcastsarja *Saamen tyttäret*, jossa kuusi saamelaisnaista kertovat elämästään omin sanoin (Yle Areena 2019). Uutta ja itsesanoitettua näkyvyyttä saamelaiselle kulttuurille loi myös Ylellä syksyllä 2021 julkaistu seurantadokumenttisarja *Katkeamaton*, joka kertoi saamelaisvaikuttaja Miisa Nuorgamin matkasta Norjan Kautokeinoon opiskelemaan pohjoissaamea ja saamelaista kulttuuria (Yle Areena 2021b). Samana vuonna valmistui myös saamelaispolitiikkaan kantaa ottava Suvi Westin *Eatnameamet - Hiljainen taistelumme* (Yle Areena 2021b). Tuorein saamelaisten oikeuskysymyksiin kantaa ottava teos on vuonna 2023 julkaistu Katja Gauriloffin ohjaama elokuva *Je'vida*.

Dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys ja saamelaisten oikeuskehys toistuivat usein saman artikkelin sisällä, erotellen kulttuurin elinvoimaisuuden myönteisesti ja oikeusasiat kielteisesti. Saamelaisuutta ei siis rakenneta pelkästään tulevaisuuteen tai menneisyyteen kuuluvana, vaan kehykset vaihtelevat aiheittain luoden sekä myönteistä, että kielteistä kuvaa (Länsman 2021: 32). Tutkielman aineistosta löydetyistä dynaamisen saamelaiskulttuurin kehiksestä voi erotella useita eri alateemoja, joita tarkastelen seuraavaksi: Saamenpuku, muuttoliik ehdintä, saamen kielet ja poronhoito.

Saamenpuku

Saamelaisen kulttuurin helpoiten tunnistettava kansallinen tunnus on saamelaisten käyttämä saamenpuku (Mattanen 2017: 27). Muutokset tässä perinteisessä saamelaisuuden tunnusmerkissä voivat aiheuttaa hämmennystä valtaväestön jäsenten keskuudessa. Saamenpukua on voitu pitää kulttuurin ulkopuolisten taholta muuttumattomana kokonaisuutena, joka kauniilla väriloistolla, hiljaa helisevillä koruilla ja poronahkaisten kenkien kippuroilla kärjillä osoittaa kantajan olevan osa

saamenkansaa (Olsen 2004: 292–305). Toimittaja Anna-Stina Nykänen kuvailee lehtiartikkelissaan ajassa elävää saamelasta pukeutumistapaa seuraavasti:

"Nuorilla miehillä ovat muotia perinteiset karvakengät eli nutukkaat yhdistettynä rallikuskien pitkiin varikkotakkeihin. Se on cool!" (HS05).

Lehtiartikkelissa käytetty dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys tuo esille, miten saamelainen pukeutuminen voi noudattaa muodin eri ilmiöitä ja pystyy muun muassa käytännöllisyys edellä yhdistellä osaa perinteikkäänä pidetystä saamenpuvusta ja Lapissa yleisesti suosituista pitkistä varikkotakista. Saamenpuvun materiaalit ovat kautta aikojen vaihdelleet saatavuuden mukaan. Puku itsessään on sopeutunut aikaansa ja saamelaisten muuttuviin tarpeisiin (Saamelaiskäräjät 2010: 6). Artikkelin jatkuu toimittajan kuvaillessa muodin vaikutuksia saamelaisnaisten pukeutumiseen seuraavasti:

"Nyt on taas muotia tiimalasimalli: vyö on kireällä ja huivin hapsut korostavat rintojen korkeutta ja yläosan laajuutta." (HS05).

Länsman (2021) havaitsi, tutkielmassaan, miten elävää saamelaiskulttuuria tuotiin esille esimerkiksi muuttuneen saamenpuvun tai pukeutumistavan kautta. Muodin seuraus ja eri elementtien yhdistely on jotain, mitä saamelaisten pukeutumiselta ei ole totuttu odottamaan. Dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys osoittaa, miten saamelaiskulttuuri ottaa vaikutteita ympäröivistä tapahtumista ja kulttuureista. (Länsman 2021: 33.)

Muuttoliik ehdintä

Saamelaiset ovat jo pitkään asuttaneet useita eri alueita ja liikkuneet niiden välillä tiiviisti. Historiassa liikkuminen eri alueiden välillä perustui eläinten siirtoon kesä- ja talvilaidunten välillä. Nykyään muuttoliik ehdintää luo pääasiassa kaupungistuminen (Keskitalo 2020: 1). Monet saamelaiset ovat muuttaneet kotiseutualueelta kaupunkiin koulutuksen perässä. Muuttoliike näkyy etenkin muutoksina saamelaisissa yhteisöissä (Keskitalo 2020: 17). Mediassa Länsmanin (2021: 35) havaitsemaa *transitsaamelaisuutta* ei enää korosteta, vaan se mainitaan lähinnä haastateltavan henkilön taustoittamisen takia lisätietona. Saamelaisten kotiseutualue kattaa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnan, sekä Sodankylässä olevan Vuotson alueen (Oikeusministeriö saamelaisten oikeudet).

Toimittaja Laura Kytölä kuvaa tilannetta seuraavalla tavalla: ”*West perheineen, mies ja kaksi lasta, muutti viime kesänä kymmenen Helsingin-vuoden jälkeen takaisin Westin kovasti kaipaamiin kotimaisemiin*” (HS06). Lehtiartikkelissa luodaan myönteinen kuva haastateltavan kaipuusta kotiseudulle. Samalla sitaatti luo mielikuvaa saamelaisesta kuulumattomana pääkaupunkiseudun vilskeeseen. Sanavalinta kotimaisema korostaa Helsinkiä enemmän väliaikaisena paikkana Westin perheelle, eikä niinkään pitkäaikaisena kotina. Yhteiskuntatieteiden tohtori Tapio Nykäsen mukaan dynaaminen saamelaisuus ei ole sidottua paikkaan, vaan toteuttaa uusia kulttuurin muotoja, jotka yhdistävät perinteet ja modernit kokeilut (Nykänen 2022: 11).

Saamelaisten kotiseutualueella asuu noin 3500 saamelaista ja sen ulkopuolella noin 6500 saamelaista (Oikeusministeriö, saamelaisten oikeudet). Yllä mainitut luvut vaihtelevat lähteen mukaan, sillä saamelaiskäräjät antavat saamelaisalueen ulkopuolella asuvien määräksi 6000 (Saamelaiskäräjät, saamelaiset Suomessa). Muuttoliikehdintä saamelaisalueella tai sieltä pois ei ole uusi asia, vaan sitä on tapahtunut useiden vuosikymmenten ajan (Ristaniemi 2023: 272). Kotiseutualueelta poismuuton seurauksena Rovaniemelle, Ouluun, Tampereelle, Jyväskylään ja Helsinkiin on syntynyt pieniä saamelaiskulttuurin keskittymiä saamelaisyhdistysten ympärille (Heikkilä, Laiti-Hedemäki & Miettunen 2019: 1). Heikkilän ym. (2019: 16) mukaan saamelaisuuden ilmenemisessä on tapahtumassa muutos. Muutoksessa painottuu uuden ajan alku, jossa syntyy uusia yhteisöllisiä tapoja elää saamelaisena kotiseutualueen ulkopuolella. Toimittaja Hilla Körkkö kuvaa artikkelissaan saamelaisalueelta poismuuttaneiden motiiveja seuraavasti:

”Tanssija-koreografit Gáddjá ja Biret Haarla Pieski muuttivat tanssin vuoksi Utsjoelta Helsinkiin ja Brysseliin. Saamelaisuus on läsnä heidän tanssissaan, mutta ihmisinä ja taiteilijoina he ovat myös paljon muuta.” (HS07).

Sitaatti kehystää saamelaisuutta ihmisessä itsessään olevana asiana, eikä niinkään tiettyyn maantieteelliseen alueeseen rajoittuvana tekijänä. Lainaus korostaa saamelaisten yksilöllisyyttä ja henkilökohtaisia päämääriä. Toimittajan käyttämässä muotoilussa on havaittavissa selittämisen tarve, miten etniseen vähemmistöön kuuluvat henkilöt saattavat tavoitella muutakin, kuin perinteistä saamelaista elämäntapaa. Lindgren (2000: 75–76) ja Aikio-Puoskari (2002: 106) huomauttavat, miten 2000-luvun alussa aito saamelaisuus on

yleisesti paikannettu menneisyyteen jonkinlaisena muuttumattomana ajatuksena. Edeltävä toteamus saattaa selittää toimittajan tarvetta korostaa saamelaisten yksilöllisyyttä ja henkilökohtaisia tavoitteita.

Ledman (2012) havaitsi tutkimuksessaan, miten valtaväestö eli maata enemmistönä asuttava kansa odottaa saamelaisilta perinteisyyttä ja stereotyyppistä elämää. Tämä mielikuva säilyi voimakkaana, vaikka saamelaiset pyrkivät vaikuttamaan tähän representaatioon. Hän havaitsi etenkin saamelaisnaisten haastavan tätä perinteistä esitystä tuomalla esiin erilaisia tapoja olla saamelainen. Saamelaisnaiset toivat lehtiartikkeleissa esiin omaa identiteetin etsintää, joka herätti huomiota mediassa jo Ledmanin ensimmäisen lehtiartikkeliotannon aikana vuonna 1966. (Ledman 2012: 225.)

Saamen kielet

Yksi saamelaisuuden tunnusmerkeistä on saamen kieli. Lehtola (2015b) havaitsi tutkiessaan 2010-luvun keskusteluja saamelaisista, miten kieleen liittyvät kysymykset ymmärrettiin yleisesti myönteisinä asioina (Lehtola 2015b: 220). Saamen kielen käyttö tai sen uudelleenopettelu tulkitaan usein merkittäväksi osaksi saamelaisten identiteettiä. Alkuperäiskansantutkimuksissa on todettu, miten naiset kantavat suurinta vastuuta kielen ja kulttuurin siirrosta seuraaville sukupolville (De Finney 2014: 116). Tutkielmani aineistoa analysoimalla selviää, miten työskentely kielen hyväksi näyttäytyy yleisesti myönteisenä tapahtumana. Kuluneen 70 vuoden aikana, saamelaisten asenne omaa kieltään kohtaan on muuttunut merkittävästi. Vielä 1950-luvulla on havaittavissa, miten saamelaisten keskuudessa vallitsi kielteinen käsitys oman kielen opettelusta ja ylläpitämisestä (Ristaniemi 2023: 171).

”Gauriloffkin vasta opiskelee kolttasaamea. Pohjoissaamea hän on opiskellut jo aiemmin.” (HS01).

Toimittaja Harri Römpötti huomauttaa lehtiartikkelissaan, miten kielenpalautuksen voi aloittaa myös aikuisiässä. Monet saamelaiset hankkivatkin tietoa kielestä ja kulttuurista kouluttautumisen avulla aikuisiällä (Ristaniemi 2023: 89–90). Sitaatti ei kyseenalaista Gauriloffin saamelaisuutta tai luo kuvaa kulttuurillisesta vajavuudesta. Sen sijaan se

korostaa aikuisiällä tapahtuvan opiskelun merkitystä, sekä moninaisia eri tapoja ilmentää saamelaisuutta.

Suurin syy saamelaisten kielenmenettämiselle on suomalainen koululaitos, joka aloitti kielenvaihdoksen prosessin. 1950-luvulta lähtien saamelaislapset koottiin koulujen yhteydessä sijaitseviin asuntoloihin. Koonti johtui alueen laajuudesta ja pitkistä välimatkoista. Muuton yhteydessä saamelaislasten yhteys omaan äidinkieleensä katkesi. Koulut voimistivat tätä prosessia opettamalla saamelaislapsia vain suomen kielellä. Prosessi vahvisti saamelaisen ja suomalaisen kulttuurin välistä erottelua ja aiheutti monissa saamelaisissa häpeän tunteita. Häpeän tunne omasta saamelaisuudestaan vahvisti monen päätöksen olla periyttämättä kieltään enää lapsilleen. (Lehtola 2015a: 104.) Liljan (2012: 143) mukaan saamen kieltä osaavat saamelaiset asettuvat yhteisössään kulttuurin keskiöön ilman kyseenalaistamista saamelaisuudesta. Kieltä osaamattomat asettuvat marginaaliseen asemaan, joka ei ole yhtä arvostettu yhteisönsä keskuudessa.

Helsingin Sanomissa kielenpalautusta kuvaillaan myönteiseen sävyyn. Kielen aseman vahvistaminen ei koske vain pohjoissaamea, jonka puhujia Suomessa on eniten, vaan huomio jakaantuu tasaisesti kolmen saamen kielen yhteyteen. Alla sitaatti toimittaja Anna Stina Nykäsen kirjoittamasta lehtiartikkelista.

”Inarinsaame on Suomen ainoa kieli, jota puhutaan vain Suomessa. Kieli oli kadota, mutta aktiivisella elvyttämällä inarinsaamea puhuvien määrä on saatu nousemaan noin neljään sataan.” (HS04).

Lainaus tuo esiin inarinsaamen erityisyyttä. Se korostaa aktiivisia toimia, joiden avulla kielen asema on saatu voimistumaan ja puhujien määrä nousuun. Tekoja saamen kielen aseman parantamiseksi on tehty usean vuoden ajan. Kielten turvaksi luotiin saamenkielilaki, joka astui voimaan vuonna 2003. Siinä turvattiin saamelaisten oikeus käyttää omaa kieltään virastoasioinneissa ja edistää kielen asemaa (Finlex, saamen kielilaki). Inarinsaame on marginaalin marginaalissa olevassa asemassa, joka viittaa kaksinkertaisesti reunalla, syrjässä tai sivulla olemiseen (Sarivaara 2012: 71–72). Saamen kielissä vähemmistönä oleva inarinsaame on pitkään ollut uutisissa huomaamaton. Ikonen (2013: 81) huomauttaa, miten vuonna 2011 inarinsaamelaisia koskevia lehtiartikkeleita ei julkaistu lainkaan.

Poronhoito

Suomessa harjoitetaan suomalaista ja saamelaista poronhoitoa. Toisin kuin Ruotsissa ja Norjassa, Suomessa kuka tahansa poronhoitoalueella asuva EU:n kansalainen voi harjoittaa poronhoitoa (Paliskuntain yhdistys). Suomessa saamelainen poronhoito perustuu siida-järjestelmään, joka on saamelaisten elinkeinollinen ja sosiaalinen hallintajärjestelmä (Näkkäläjärvi, Juntunen & Jaakkola 2020: 24). Saamelaisessa poronhoidossa sovellettavat käytännöt riippuvat sijainnista. Saamelainen poronhoito on alun perin ollut paimennukseen perustuvaa vuotuiskiertoa, jossa porojen paikkaa vaihdetaan kesä- ja talvilaidunten välillä satoja kilometrejä (Ruotsala 2009: 76). Nykyään käytäntöjen moninaisuutta lisäävät myös laitumien kuluminen, metsien hakkuut, sekä hallinnolliset toimet ja muutokset lainsäädännössä (Näkkäläjärvi ym. 2020: 26). Saamelaisessa poronhoidossa miehet ja naiset osallistuvat aktiivisesti porotyöhön ja omistavat poroja (Näkkäläjärvi ym. 2020: 35).

Suomalainen poronhoito sai alkunsa poronhoitoalueelle muuttaneista suomalaisista uudisasukkaista ja talonpojista, jotka omaksuivat varhaisessa vaiheessa poronhoidon elinkeinokseen. Suomalaiset kehittivät poronhoitoa ihmisten ja tavaroiden kuljetukseen Pohjois- Suomessa 1600–1700 luvuilla, joka johti lopulta poronhoidon järjestäytymiseen ja paliskuntajärjestelmän luontiin 1800-luvun lopulla. (Nieminen 2013: 8.) Suomalaiset rakensivat poronhoitoalueelle porojen liikkumista estävät aidat ja määrittelivät näin tiukat maarajat poronhoidolle (Nieminen 2013: 10). Vuonna 2013 suomalaisia poronhoitajia oli noin 3700 ja saamelaisia 800. Kokonaismäärästä noin neljännes on naisia (Nieminen 2013: 11).

Yleisimmin dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys näyttäytyi poronhoitoon liittyvissä lainauksissa. Tästä ovat esimerkkinä seuraavat toimittajien Pauliina Grönholmin ja Anna-Stina Nykäsen sitaatit:

”Poronhoito on yhä fyysistä työtä, mutta nykyään uusi tekniikka on keventänyt sitä. Poroja kootaan erotuksiin mönkijöillä, moottorikelkoilla ja helikoptereilla. Joissain paliskunnissa on käytetty myös kauko-ohjattavia lennokkeja apuna.” (HS10).

”Saamelaiset ottivat ensimmäisenä Suomessa käyttöön moottorikelkat. Nyt tunturialueilla käytetään porojen kasaamisessa droneja, joista kuuluu koirien haukuntaa. Poron GPS-pannan avulla voi seurata, missä se liikkuu.” (HS05).

Molemmat lainaukset toteavat elinkeinon soveltavan tehokkaasti uusinta tarjolla olevaa teknologiaa. Ensimmäinen lainaus muistuttaa ammatin perusvaatimuksista, samalla osoittaen sen seuraavan aikaansa joustavasti ja tehokkaasti. Toisessa sitaatissa nostetaan esiin saamelaisten varhainen moottorikelkkojen hyödyntäminen omassa elinkeinossaan. Lainaus jatkaa saamelaisten edelläkävijöiden kuvailua huomauttamalla, miten alkuperäisesti yksityishenkilöiden kuvaus ja vapaa-aikaan kehitetyt dronet sopivat hyvin myös poronhoidossa hyödynnettäviksi työkaluiksi (Traficom).

Saamelaisten parissa teknologian kehityksen loikat ovat mahdollistaneet töiden keventymisen. Teiden parantuminen ja autojen mukaan tulo on helpottanut poronhoitoa merkittävästi. Haastateltu Áile Aikio kuvaa tilannetta seuraavalla tavalla:

”Tullaan autolla ja lähdetään kotiin, kun homma on hoidettu. Juhan paliskunnan aidoilla ei ole edes kämppiä enää.” (HS05).

Sitaatti kuvaa poronhoitoa arkiseen sävyyn rikkoen ulkopuolelta aiemmin luotua eksoottista kuvaa. Sitaatista nousee esille, miten liikkumisen helpottuminen on vaikuttanut myönteisesti poronhoidon tapojen kehittymiseen. Rasmus ym. (2022) mukaan autojen käyttö mahdollistaa kotiin palaamisen yöksi ja samalla lasten ottamisen mukaan erotuksiin. Saamelaisissa perheissä miehet ottavat nykyään aiempaa enemmän vastuuta kodinhoidosta, jolloin perheen työt jakautuvat tasapuolisesti vanhempien kesken ja molempien vanhempien osallistuminen poronhoitoon mahdollistuu. Poronhoidossa saamelaisnaisten työnkuva on laaja. Töihin kuuluvat porojen kokoaminen, erottaminen, teurastus ja lihanjalostus. Samalla myös ruokinta, eläinten koulutus, sekä sivutuloihin kuten matkailuun ja kilpailuihin liittyvät työt. Työt voivat olla pihapiiriä ylläpitäviä korjaustöitä tai kotitöitä. Usein naisen vastuulle jää myös henkisen tuen tarjoaminen perheelle ja muistitiedon ylläpitäminen ja sen hyödyntäminen. (Rasmus ym. 2022: 58–59.)

Journalisti Pauliina Grönholm pohdiskelee poronhoidollisia termejä, joihin haastateltu Eila Tapiola vastaa:

”Vaikka poronhoito on edelleen miehinen ala, naisia on poromiehinä yhä enemmän. Vai pitäisikö heitä kutsua poronaisiksi? Poronainen, poronhoitaja tai poromies. Kaikki käy. Meille poromies on ammattinimike”, Tapiola sanoo.” (HS10).

Kysymyksen asettelu korostaa toimittajan sukupuolineutraalia näkemystä työtermistöstä. Toimittajan ajanhermolla oleva kysymys: *Vai pitäisikö heitä kutsua poronaisiksi?* pohjautuu sukupuolineutraaliin keskusteluun, joka sai alkunsa THL:n eli Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemästä yhdenvertaisuus ja osallisuus hankkeesta. (THL 2021.) Hankkeen seurauksena useita eri työnimikkeitä muutettiin sukupuolineutraaleiksi ja muun muassa liikennemerkit saivat uuden ilmeen, jossa ihmiset kuvataan sukupuolineutraaleina muotoina. Tapiola vastaa journalistin kysymykseen toteamalla käytettävän termin olevan vapaavalintainen, eikä korosta vastauksessaan tarvetta muuttaa ammattinimikettä.

Tutkielmani tulos vahvistaa Länsmanin (2021) määrittelemää dynaamisen saamelaiskulttuurin kehystä. Havaittavissa on aiheina toistuva keskustelu saamenpuvusta, kielten tilasta ja saamelaisten muuttoliikkeestä. Kehys näkyy myös muissa aiheissa, kuten poronhoidon teknologisessä kehittämisessä. Dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys kuvaa saamelaisen kulttuurin myönteistä kehittymistä ja ajassa elämistä. Länsmanin (2021) määrittelemä dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys jatkaa toistumista Helsingin Sanomissa, tarjoamalla myönteistä ja kehittyvää kuvaa saamelaisuudesta. Jokainen tutkielman lehtiartikkeleista vastasi osittain sisällöltään dynaamisen saamelaiskulttuurin kehykselle ominaista modernia ja tulevaisuuteen katsovaa tulokulmaa.

2.2 Saamelaisnaisten toimijuuden kehys

Dynaamista saamelaiskulttuurin kehystä syventämällä on määriteltävissä yksilön toimintaan perehtyvä saamelaisnaisten toimijuuden kehys, joka ilmenee kouluttautumisen, halun vaikuttaa, kiinnostuksen sekä sopeutumisen kautta. Saamelaisnaisten toimijuuden kehys on toinen tutkielmani uusista pääkehyksistä.

Yleisellä tasolla se keskittyy saamelaisnaisten tapoihin vaikuttaa oman kulttuurinsa elinvoimaisuuteen, sekä kehityksen jatkumiseen. Toimijuuden kehys syventää saamelaisnaisista kerrottua yksilöllistä kuvaa. Se myös samalla kumoaa saamelaisen oikeuskehysten luomaa retoriikkaa, jossa asiat vain tapahtuvat saamelaisille, ilman mahdollisuutta vaikuttaa lopputulokseen.

Kehyksen lähtökohtana toimii saamelaisnaisen toimijuus oman kulttuurinsa eduksi. Toimijuus merkitsee yksilön suunnitelmallista ja päättäväistä toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Tekijälähtöisessä toimijuudessa yksilö kehittää omaa identiteettiään tavoitteiden mukaisesti. Henkilö tekee tietoisia valintoja elämässään, jotka lopulta johtavat tulevaisuudessa sijaitsevaan tavoitteeseen. Toimijuudellaan yksilö vaikuttaa oman elämänsä kulkuun (Sankelo 2022: 8). Toimijuus ilmenee yksilön tarkoituksenmukaisena toimintana vaikuttaa omaan elämäänsä ja elinoloihinsa (Sankelo 2022: 55). Saamelaisnaisten toimijuuden kehys kulkee lehtiartikkeleissa läpi naisten elämänkaaren, lapsuudesta aikuisuuteen tuoden samalla esille aktiivista päätöksentekoa ja halua vaikuttaa oman kulttuurinsa sisällä tapahtuviin tapahtumiin. Toimijuuden kehys nostaa esille saamelaisnaisen kouluttautumista ja halua toimia yksilönä yhteisön eduksi.

Saamelaisnaisten toimijuuden kehys ei ota kantaa syihin, miksi saamelaisnaisten täytyy ylläpitää omaa kulttuuriaan. Erityistä kehyksessä on naisten esiintuoma kouluttautuminen ja korkea moraalitavoite omaa kulttuuriaan kohti. Saamelaisnaisten toimijuuden kehys pohjautuu pärjäämisen tavoitteluun. Pärjäämisen tavoittelu periytyy saamelaissukupolvelta toiselle. *Pärjääminen* tarkoittaa aktiivista toimintaa omassa arjessa (Heikkilä, Laiti-Hedemäki & Pohjola 2013: 49). Alati muuttuvassa yhteiskunnassa, pärjääminen ja olosuhteisiin mukautuminen ovat keskeisiä saamelaisia selviytymisstrategioita. Pärjääminen korostaa saamelaisten kykyä tulla toimeen niukoilla resursseilla (Haetta-Kalstad 1996: 27).

Saamelaisnaisten toimijuuden kehys ja tutkielmani toinen, oikeuskehystä syventävä saamelaisnaisten velvollisuuden kehys tukevat toisiaan ja limittyvät yhteen tutkielman materiaalissa. Ne eivät ole erillisiä toisistaan vaan lehtiartikkeleista selviää, miten velvollisuuden tunto ohjaa saamelaisnaisia yksilön toimijuuden kautta vaikuttamaan oman kulttuurinsa tulevaisuuteen. Saamelaisnaisten toimijuuden kehysten sisällä

voidaan nähdä useita erilaisia alateemoja, joita tarkastelen seuraavaksi: Koulutus, halu vaikuttaa, kiinnostuksen herättäminen ja pärjääminen.

Koulutus

Kuten alla oleva sitaatti toimittaja Pauliina Grönholmin muotoilemana kertoo, saamelaisytyöt ohjattiin alusta lähtien opiskelun pariin, poikien jäädessä kantamaan vastuuta perheen elinkeinosta.

”Aiemmin poronhoitajaperheissä on ollut tavallista, että pojat jatkavat perheen poronhoitoa. Tyttöjä on sen sijaan patistettu opiskelemaan, niin oli myös Tapiolan perheessä.” (HS10).

Sitaatti luo kuvan sukupuolittuneesta työnjaosta saamelaisperheissä. Vastuu fyysisestä työstä jää pojille ja tytöt ohjattiin opiskelemaan ja hankkimaan sitä kautta osaamista. Ristaniemen (2023) mukaan saamelaisytyöt kasvavat erilaisten odotusten ristipaineessa. Tyttöihin kohdistuvissa odotuksissa korostuvat etenkin heidän tulevaisuutensa valinnat (Ristaniemi 2023: 39.) Valkosen (2009: 260) mukaan saamelaisnaisten vastuulle asetetaan paljon erilaisia odotuksia, jotka liittyvät usein perinteisiin saamelaiskulttuurin elementteihin kuten kieleen tai poronhoitoon. Ikonen (2013) huomauttaa, miten vuonna 2011 mediassa korostettiin sukupuolten välistä eroa saamelaismiesten jäädessä pohjoiseen poronhoitajiksi saamelaisnaisten lähtiessä kaupunkiin (Ikonen 2013: 89).

”Naiset koulutetaan, miehet jäävät hoitamaan poroja. Naisen palkalla ostetaan polttoainetta moottorikelkkaan. Miten miehet sen kestävät? Monissa maissa miehet ovat kriisissä, kun naiset menevät hierarkiassa ohi.” (HS05).

Yllä oleva haastatellun Áile Aikion pohdinta saamelaisnaisten nykytilanteesta asettaa kouluttautumisen naiselle osoitetuksi tapahtumaksi, jonka avulla on mahdollista hankkia rahallista tukea poronhoidosta aiheutuviin kuluihin. Samalla toimittaja Anna-Stina Nykänen haastaa Aikiota pohtimaan, miten miehet suhtautuvat tähän asetelmaan, jossa nainen toimii perheen rahallisena tukijana. Gerodetin & McNaught-Davisin (2017: 351–365) mukaan naisten menestyessä media representoi muutoksen usein maskuliinisuuden kriisinä. Nykäsen ajanhermolla oleva kysymys toistaa tätä samaa asetelmaa, jossa uralla

menestyvä nainen aiheuttaa miehelle kestäättömän tilanteen. Asetelma, jossa nainen menestyy koulutuksen ja työelämän kentällä saatetaan tulkita myös miesten syrjintänä (Negra ja Tasker 2014).

Saamelaisnaiset ovat luoneet menestyksekkäitä työuria. Seuraavassa sitaatissa toimittaja Anna-Stina Nykänen kertoo saamelaisnaisten vahvasta asemasta työelämässä.

”Naisilla on nyt kuitenkin saamelaisten keskuudessa vahva asema, korkean koulutustason myötä heitä on johtotehtävissä. Saamelaismuseotakin johtaa Sari Valkonen, saamelaiskäräjien korkein virkamies on Pia Ruotsala-Kangasniemi. Yle Sápmin johtaja on Maiju Saijets, ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen rehtori on Eeva-Liisa Rasmus-Moilanen.” (HS05).

Sitaatti korostaa saamelaisten naisten korkeaa asemaa, jopa yllättyneeksi tulkittavalla tavalla. Länsimaissa yleisesti ymmärretty stereotyyppinen kuvaus naisesta ruuanvalmistajana, hoivaajana ja touhukkaana kotirouvana rikotaan nostamalla esiin saamelaisen yhteisön edistyksellisyys. Huomioitavaa on, että saamelainen nainen ei etene elämässään pelkästään urakeskeisesti, vaan toimii monella eri elämän sektorilla kaksoisroolissa, jossa korostuu oman elämän tavoitteet, sekä kulttuurin edistäminen ja ylläpito. Lisäksi naisten kodin ja poronhoitotöiden ulkopuolella tekemällä säännöllisellä palkkatyöllä on perheille suuri merkitys, sillä porotöistä saatava palkka on kausiluonteista ajoittuen eläinten teurastuksen yhteyteen.

Ledmanin (2012) mukaan vuonna 2006 saamelaisnaiset esitettiin usein kaksoiskulttuurisina yksilöinä, jotka olivat kasvaneet saamelaisessa kulttuurissa, mutta olivat kiinnostuneita hyödyntämään enemmistökulttuuria. Ledmanin lähdemateriaalissa korostuu saamelaisten avoin suhtautuminen saamelais- ja enemmistökulttuurin tasaveroiseen kohtaamiseen. Suurin paine sopeutua uuteen aikaan, työmarkkinoihin ja olosuhteisiin kohdistui saamelaisnaisiin. Kyky sopeutua ja hyödyntää ympäristöä johti saamelaisnaisten kuvailuun sekä oman kulttuurinsa sisällä, että enemmistökulttuurin parissa nykyaikaisina naisina, mitä yleisesti pidettiin myönteisenä asiana. (Ledman 2012: 152.)

Saamelaisnaisen asema on täynnä erilaisia velvollisuuksia. Toimittaja Anna-Stina Nykänen kuvaa saamelaisnaisten haastavaa kaksoisroolia seuraavasti:

”Johtavassa asemassa olevalle naiselle työn ja perheen yhteensovittaminen on aina aikamoinen vaatimus. Mutta saamelaisilla on siinä vielä bonuksia päällä. Saamelaisnaisen pitää lisäksi osata tehdä käsitöitä.” (HS05).

Saamelaisnainen kuvataan toimittaja Anna-Stina Nykäsen toimesta monitaiturina, joka kouluttautuneena uranaisten sovittaa yhteen perheen ja perinnetaidot. Sitaatti noudattaa aiemmin tutkimuksissa esiin nousutta vahvan saamelaisnaisen kuvaa, jossa näkyy ylisukupolvinen pärjäämisen ihanne. Saamelaisnaisten toimijuuden kehys mukailee Ristaniemen (2023: 115) tutkimuksessa kuvailtua saamelaisnaista, joka on vahva, toimelias ja itsepäinen arjen esikuva. Luotu representaatio noudattelee länsimaalaista mielikuvaa naisesta urakeskeisenä, tuoden siihen oman ripauksen perinteistä saamelaisuutta. Toimijuuden kehys tukeekin enemmän dynaamista saamelaisnaisten kuvaa kuin perinteisiin nojaavaa representaatiota. Yllä olevassa sitaatissa kuvailtu saamelaisnainen ei juurikaan eroa länsimaalaisen modernin naisen nykytilasta individualistina. Vaikuttaakin siltä, että saamelaisnaisen toimijuuden kehys tuo käsitteen saamelaisnaisesta hyvin lähelle länsimaalaisen naisen todellisuutta. Tätä väittämää tukee Helsingin Sanomien omistajan Sanoma Media Finlandin julkaisu, jossa kuvaillaan modernia naista muuksikin kuin nipuksi stereotyyppioita. Sanoma Media Finlandin mukaan modernin naisen ominaisuuksiin kuuluvat myös älykkyys ja huumorintaju (Sanoma Media).

Halu vaikuttaa

Saamelaisnaisten toimijuuden kehys korostaa yksilöiden kerrontaa omasta toiminnastaan. Alla oleva sitaatti kuvaa haastatellun Sunna Kitin halua vaikuttaa oman kulttuurinsa tulevaisuuteen.

”Haluan tehdä töitä nimenomaan saamelaisille... Saamelaisena taiteilijana minua kiinnostaa, mitä meidän kulttuurimme sisällä tapahtuu.” (HS09).

Kehys osoittaa saamelaisnaisten omaavan eteenpäin kuljettavan tahtotilan edistää omaa kulttuuriaan. Kuten yllä oleva sitaatti kertoo, keskittyy Kitty nimenomaan hyödyttämään saamelaista kulttuuria. Lainauksen osoittama halu on sisäsyntyistä ja kumpuaa saamelaisten yhteisökeskeisestä ajattelusta. Yhteisökeskeisessä kulttuurissa ryhmän etu on aina yksilön etua korkeampi (Ojanen 2017: 160). Tätä korostaa lähdemateriaalissa toistuvasti ilmenevä saamelaisten lojaalius omaa yhteisöään kohtaan. Toimijuus voi olla myös seurausta yksilön kokemasta etnostressistä, jolla tarkoitetaan painetta työskennellä oman yhteisönsä hyväksi (Lehtola 2015b: 238).

Saamelaisen identiteetin voi nähdä kollektiivisena voimana, joka yhdistää kansaa. Samalla se voi luoda eroja ihmisten välille. Kulttuurinen identiteetti rakentuu pitkälti kielen kautta. Kitty kertoi aiemmin artikkelissaan valinneensa pohjoissaamen taiteensa kieleksi. Tekemällä näin, hän voi kehittää omaa kulttuuriaan ja luoda siitä omanlaisiaan representaatioita (Tapper 2000: 5–6). Identiteetin merkitys korostuu etenkin monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Monikulttuurinen ympäristö korostaa oman olemassaolon määrittelyn tärkeyttä verratessa sitä muuhun yhteiskuntaan, sillä siten voi löytää oman paikan ja merkityksen maailmassa (Pöyry 2015: 22).

Saamelaisen kulttuurin joustavuus, mukautumiskyky sekä uusiutuminen ovat kulttuurin säilymisen kannalta olennaisia ominaisuuksia. Seuraavassa sitaatissa toimittaja Harri Römpötti kuvailee haastatellun Kitin ajatuksia saamelaisen kulttuurin uudistamisesta.

”Siksi Kitty haluaa uudistaa saamelaista kulttuuria... Kittiä harmittaa, että kaikki eivät hyväksy perinteen ja nykyajan yhdistämistä” (HS09)

Sitaatti tuo erinomaisesti esille, miten yksilön toimijuus saattaa olla ristiriidassa muun saamelaisyhteisön tai valtaväestön kanssa (Ikonen 2013: 98). Eroaviin mielipiteisiin kulttuurin sisällä saattavat vaikuttaa ikä tai sukupuoli. Erot korostuvat ymmärryksessä siitä, mitä kulttuurissa pidetään tärkeänä ja oleellisena (Rastas, Huttunen & Löytty 2005: 134). Eroja lisää saamelaisten monimuotoisuus, jossa yksilöt valitsevat tietyt kulttuurinpiirteet ja rakentavat niistä oman kokonaiskuvansa (Seurujärvi-Kari, Halinen & Pulkkinen, 2011: 49–55).

Kiinnostuksen herättäminen

Saamelaisnaisten toimijuuden kehys rakentaa myönteisen kuvan vaikuttamisen ympärille. Haastateltu Sunna Kittu kuvaa prosessia seuraavassa lainauksessa: ”*Yritin inspiroida lukijoita kiinnostumaan ja olemaan ylpeitä saamelaisuudesta*” (HS09.) Sitaatti kuvastaa tapahtuvaa muutosta saamelaisidentiteetin kokemisessa. Lainaus viittaa saamelaisten kokemaan syrjintään ja rasismiin. Aihetta tutkinut rasismintutkija Vesa Puuronen (2011) kuvaa saamelaisten kohdanneen rasismia monilla tasoilla. Rasismia ilmenee rakenteellisesti, luomalla ja ylläpitämällä stereotypioita, sekä erilaisten väkivallan muotojen kautta (Puuronen 2011: 111–167). Haastateltu Kittu pyrkii työllään inspiroimaan saamelaisia olemaan kiinnostuneita omasta historiasta ja identiteetistä, samalla poistaen stigmaa aiheen ympäriltä.

Anna Morottaja toivoo haastattelussaan työnsä hyödyttävän inarinsaamelaista yhteisöään. Seuraava sitaatti kuvaa Morottajan halua herätellä uinuvia muistoja ja palauttaa saamelaiselle yhteisölle jotain unohtunutta.

”Anna Morottaja toivoo, että levy toimisi yhteisössä muistin herättäjänä. Että joku vanha inarinsaamelainen kuuntelisi levyä ja sanoisi, että noita äitikin lauloi. Muistaisi kenties jonkun livden, tai edes joitain sanoja. Livde uinui niin pitkään, että jokainen muisto on kultaa.” (HS04).

Sitaatti kuvaa kiinnostuksen herättelyä myös saamelaisyhteisön sisällä. Morottaja toivoo livde-levyn luovan interaktiivisen alustan muusikon ja kuuntelijan välille, jossa herätellään yhdessä unohtunutta musiikkiperinnettä. Sitaatin tunnelma on myönteinen ja osoittaa samalla miten suuri merkitys yksilöllä on yhteisöön. Saamelaisnaisten halu herättää kiinnostusta, sekä saamelaisen, että suomalaisen väestön parissa pohjautuu yksilön omiin vahvuuksiin ja niiden hyödyntämiseen.

Moderni lähestyminen kiinnostuksen herättämiseen on eri sosiaalisen median alustoilla vaikuttaminen. Seuraavassa sitaatissa haastateltu Emmi Nuorgam kuvaa hänen ja siskonsa Miisan polkua somevaikuttajuuteen.

”Miisalla on Instagramissa yli 21 000 seuraajaa, minulla lähes 24 000. Meistä on tullut somevaikuttajia osin vahingossa. Olemme puhuneet avoimesti ajatuksistamme, niin kuin kotonakin on puhuttu.” (HS11).

Haastatellut Emmi ja Miisa Nuorgam tuovat esille oman asemansa muotoutumista sattuman kautta. Emmi tulkitsee somevaikuttajan asemaan vaikuttaneen avoimuuden ja halun nostaa esille aiheita, joista on aiemmin saatettu vaieta. Lindgren ja Cocq (2017: 134) tuovat esille, miten saamen kielet ja kulttuuri on saanut lisää näkyvyyttä internetissä 2010-luvulta lähtien. Pietikäisen (2020: 200–204) mukaan muutos on osa suurempaa kokonaisuutta, jossa alkuperäiskansat hyödyntävät sosiaalisen median yhdistävää vaikutusta ja kulttuuriin liittyvien ajankohtaisten asioiden esiintuomista. Molemmat sisarukset korostavat haastattelussaan, miten *”...meitä yhdisti halu parantaa maailmaa”* (HS11). Kiinnostuksen herättämisen alateeman alle sijoittuvien sitaattien perusteella on havaittavissa, miten saamelaisnaisten kiinnostuksen lisäämisen tavat voivat erota toisistaan huomattavasti. Jokaista yllä olevaa suoraa lainausta yhdistää se, miten kulttuurin nykyistä tilaa pyritään kehittämään omalla toiminnallaan, henkilökohtaisia vaikuttamisen tapoja hyödyntäen.

Pärjääminen

Toimijuus voi olla suurta ja näkyvää, se voi olla suuria eleitä ja toimia. Samalla se voi olla myös vallitsevaan tilanteeseen sopeutumista ja pärjäämistä. Alla sitaatti tästä lähestymistavasta saamelaisnaisen toimijuuden kehityksessä.

Anna Morottajan mukaan sopeutuminen on ollut nerokas selviytymiskeino isompien kulttuureiden puristuksessa. ”On taivuttu, mutta ei olla katkettu. On eletty vain sitä omaa elämää.” (HS04).

Sitaatti nostaa esille saamelaisten kokemaa vähäistä tilaa harjoittaa omaa kulttuuriaan alueiden valtakulttuurien ottaessa tilaa itselleen. Morottaja korostaa saamelaisten yleistä sitkeyttä kohdatessa vaikeita tilanteita. Hän kuvailee saamelaisten sopeutumisen taitoja nerokkaaksi tavaksi lähestyä epäedullista tilannetta. Sitaatissa korostuu saamelaisten pystyvyys pärjätä vähillä resursseilla. Ristaniemi havaitsi, miten pärjäämisen pakko asetetaan etenkin nuorille saamelaistytöille, jotka kasvatetaan lujaluonteisiksi

kaksoisroolin kantajiksi (Ristaniemi 2023: 133). Kasvattamalla saamelaislapset alusta lähtien pärjäämään, mahdollistuu kulttuurin joustavuus myös jatkossa.

Saamelaisnaisten toimijuuden kehys kuvaa laajasti saamelaisten naisten halua ja toimintaa vaikuttaa kulttuuriinsa ja sitä kautta omaan elämäänsä. Myönteinen toimijuus näyttäytyy kiertävänä liikkeenä aikuisilta lapsille, joka alkaa vanhempien ohjatessa työt opiskelemaan. Samalla heille annetaan kannettavaksi velvollisuus omasta kulttuurista ja sen jatkumosta. Näistä nuorista kasvaa kouluttautuneita aikuisia, jotka omalla osaamisella pyrkivät vaikuttamaan saamelaisen kulttuurin vahvistumiseen. Saamelaisnaisten toimijuuden kehys mukailee vahvan saamelaisnaisen mielikuvaa, jossa pohjoisen nainen pärjää. Kerronnan kehys osoittaa, miten saamelaiset naiset tekevät sen mitä voivat vaikuttamisen mahdollisuuksien rajoissa. Kehystä tarkastelemalla voi myös kyseenalaistaa onko naisilla lopulta suurtakaan valinnanmahdollisuutta päätöksiä tehdessä, sillä paineet toimia kulttuurin eduksi ovat suuret. Toimijuuden kehys syventää dynaamisen saamelaiskulttuurin kehystä, jossa korostuu yksilön toimien merkitys kulttuurille ja sen kehittymiselle. Lehtiartikkeleista kymmenen vastasi sisällöltään saamelaisnaisten toimijuuden kehyksen määritelmää.

3 YHTEISÖLLISET OIKEUDET JA VELVOLLISUUS

Seuraavaksi esittelen saamelaisten oikeuskehyksen, joka sisältää oikeuksien puolesta taistelemisen, vastakkain asettelun ja selittämisen kulttuurin. Oikeuskehyksen analyysin jälkeen esittelen saamelaisnaisen velvollisuuden kehyksen, jossa käsittelemme velvollisuuden ilmenemistä eri elämänvaiheissa.

3.1 Saamelaisten oikeuskehys

Saamelaiskulttuurin kannalta positiivisen dynaamisen saamelaiskulttuurin kehyksen rinnalla on havaittavissa toinen, saamelaisten oikeuksiin liittyvä kehys. Tämä on myös Länsmanin (2021) tutkielman toinen pääkehys. Yleisellä tasolla oikeuskehys keskittyy saamelaisia koskevien oikeudellisten asiakokonaisuuksien ympärille ja keskustelulle niihin liittyvien periaatteiden ja käytäntöjen tulkinnasta.

Lähtökohtana on, että saamelaisten oikeuksia säädellään ja turvataan kansainvälisillä sopimuksilla sekä Suomen perustuslaissa (Guttorm 2018: 10). Eri lakien ja säädösten tarkoituksena on turvata alkuperäiskansaan kuuluvien henkilöiden itsemääräämisoikeuden turvaaminen (Keskitalo, Rahko-Ravanti & Äärelä 2014: 213). Itsemääräämisoikeus sisältää oikeuden päättää kulttuuriin kuuluvista tai siihen vaikuttavista poliittisista, yhteiskunnallisista ja taloudellisista aiheista. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset tarjoavat lain raamit, joiden sisällä valtiot tarkentavat ohjeistuksia oman lainsäädäntönsä puitteissa (Guttorm 2018: 8). Perustuslain tarkoituksena on antaa valta päättää omasta kulttuuristaan ja sen kehittämisestä saamelaisille itselleen. Laki velvoittaa viranomaisia edistämään saamelaisten oikeuksien toteutumista, samalla suojaten niitä heikentäviltä toimilta. Viranomaisille kuuluu myös vastuu ehkäistä syrjintää ja edistää yhdenvertaisuutta. Laissa velvoitetaan viranomaiset neuvottelemaan saamelaiskäräjien kanssa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana vaikuttavista asioista, kuten lakien ja hallintopäätösten mahdolliset vaikutukset. (Oikeusministeriö, Saamelaisten oikeudet.)

Oikeuskehyksessä nousee esiin ristiriita siitä, noudattaako valtio olemassa olevia lakeja ja sopimuksia, jotka takaavat saamelaisten aseman alkuperäiskansana. Guttormin (2018: 387) mukaan saamelaisten itsehallinto elää staattista tai taantuvaa aikaa. Vuodesta 2003

tähän päivään asti jatkunut pysähtyneisyyden kausi saamelaisten itsehallinnossa on tuonut esille, miten saamelaisten itsehallinto perustuu lähinnä muodolliseen kuulemis- ja neuvottelumenetelmään saamelaisten valtion välillä. Ongelma oikeuksien toteutumisesta alkuperäiskansojen parissa on maailmanlaajuinen. Esimerkiksi Latinalaisessa Amerikassa alkuperäiskansojen oikeuksien toteutumattomuus pohjautuu päättäjien vähäiseen tietoon alkuperäiskansoja koskevasta lainsäädännöstä (Heinämäki, Allard, Kirchner, Xanthaki, Valkonen, Mörkenstam 2017: 490).

Usein toimittajien näkökulmana on kuvata saamelaiset sorretuksi kansaksi, joka taistelee oikeuksiensa puolesta. Yllättävää sen sijaan on, että oikeuskehukseen sisältyy myös sangen negatiivisia mielikuvia saamelaisista ja saamelaisesta kulttuurista. Nämä tuntuvat perustuvan muun muassa 1900-luvulta tutuille valtaväestön stereotyyppioille. Lehtolan (2015b: 350) mukaan tuon aikakauden saamelaiskuva rakentui lähes täysin valtaväestön laatimana. Kaunokirjallisuudessa saamelaiset kuvattiin taustahahmoina, jolla ei ole toimijuutta. Nämä kaksi kerronnan tapaa tukivat toisiaan ja loivat saamelaisuudesta ulkopuolelta tulleen tulkinnan, joka levisi laajasti valtaväestön keskuudessa totuutena saamelaisuudesta.

Saamelaisten oikeuskehys ja dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys eivät erilaisuudestaan huolimatta ole kuitenkaan irrallisia toisistaan, vaan molemmat kerronnan tavat saattavat näyttäytyä saman lehtiartikkelin sisällä, tuoden esille polarisoitunutta näkökulmaa aiheeseen. Helsingin Sanomat eivät siis yksiselitteisesti tuota joko negatiivista tai positiivista kuvaa saamelaisista. Oikeuskehysten sisällä voidaan nähdä useita teemoja, joita tarkastelen seuraavaksi: Oikeuksien puolesta taisteleva, vastakkain asettelu ja selittämisen kulttuuri.

Oikeuksien puolesta taisteleva

Saamelaisten oikeuksia koskevissa lehtiartikkeleissa käytetty termistö eroaa dramaattisesti kulttuurin tai taideaiheiden julkaisuista. Haastateltu Anna-Sofia Niittyvuopio kommentoi saamelaisen kulttuurin nykytilaa: ”*Meillä alkaa loppua aika*” (HS02). Toteamus antaa ymmärtää kulttuurin olevan sammumaisillaan tai vakavassa vaarassa. Samassa lehtiartikkelissa myöhemmin esiin nousevat lainaukset, joista ensimmäinen haastatellun Niittyvuopion sanomana:

”Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien edistämiseksi on kuitenkin vielä tehtävää vuosikymmeniksi. Tämän lakiuudistuksen myötä me nuoret voisimme keskittyä kielen, kulttuurin ja elinkeinojen kehittämiseen ilman, että meidän täytyy taistella perusoikeuksiemme puolesta päivittäin.” (HS02).

Niittyvuopion mainitsema lakiuudistus koskee saamelaiskäräjälain uudistusta, jonka tarkoituksena on tarkentaa määritelmää siitä, kuka on saamelainen. Sitaatti tuo esiin työmäärää, joka saamelaisilla on vielä edessään kulttuurinsa kehittämiseksi. Samalla haastateltu korostaa lainauksessa saamelaisnuorten merkitystä ja velvollisuutta kulttuurille ja sen tulevaisuudelle. Niittyvuopio painottaa taistelun pakkoa, jonka toteutumaton lakiuudistus aiheuttaa.

Lehtiartikkeli jatkuu toimittaja Kukka Rannan sanoittamana: *”Niittyvuopio toivoo, että saamelaiskäräjälaki uudistettaisiin eikä traumoja enää siirrettäisi seuraaville sukupolville”* (HS02). Lopuksi Ranta antaa Niittyvuopiolle tilaa kuvata tunnelmaa aiheen ympärillä. *”Tämä on hyvin raskasta saamelaisnuorille, sillä tässä rakennetaan meidän tulevaisuutta”* (HS02). Artikkelissa korostuu halu katkaista sukupolvelta toiselle periytyvät traumat. Haastateltu Niittyvuopio kokee huolta nuorten saamelaisten tulevaisuudesta ja toivoo muutosta tilanteeseen. Alkuperäinen saamelaiskäräjälaki astui voimaan vuonna 1996, jonka jälkeen siihen on tehty muutoksia seitsemän kertaa (Eduskunta, Saamelaiskäräjälain muuttaminen). Erimielisyyttä laissa aiheuttaa kohta, jossa määritellään ketkä kuuluvat saamelaisiksi ja ketkä eivät. Saamelaisten yleisenä huolena on tilanne, jossa saamelaisiin kuulumattomat henkilöt saavat äänioikeuden ja näin itsehallinto siirtyy saamelaisilta suomalaisille (Heinämäki, Allard, Kirchner, Xanthaki, Valkonen, Mörkenstam 2017: 92).

Saamelaisen kertoessa politiikasta ja saamelaisten asemasta, kuvailevat sanat ovat usein suruun ja turhautumiseen liittyviä. Tästä on esimerkkinä seuraava poiminta: Gáddja ja Biret Haarla Pieskin haastattelusta *”...koska politiikan reittejä pitkin saamelaisten on mahdottoman vaikea saada ääntään kuuluviin, saati konkreettisia tekoja käytäntöön.”* (HS07) ja *”Oikeuksien puolesta taistelemisen vie tietenkin paljon energiaa, ja on surullista, miten asiat tällä hetkellä ovat”* (HS07). Haastatellut Gáddja ja Biret Haarla Pieski tuovat esille saamelaisten kohtaamaa poliittista umpikujaa. Ylempi sitaatti kuvaa

vaikutusmahdollisuuksien puutetta saamelaisia koskeviin poliittisiin päätöksiin. Alempi kuvastaa saamelaiskärjäläin uudistuksen odottelun aiheuttamaa tunteiden kirjoa.

Saamelaiskärjäläin määritelmästä on tullut saamelaisten itsemääräämisoikeuden poliittinen symboli ja keskeinen aihe lehtiartikkeleissa (Nykänen 2022: 11). Alla haastatellun Katja Gauriloffin lainaus:

”Itsenäisyys merkitsee vapautta, mutta meillä sitä ei ole. Emme saa määritellä, keitä olemme. On käsittämätöntä, jos lakia ei nyt saada. Sitä on jahkattu jo yli kymmenen vuotta. Nuoret saamelaiset eivät muuta muistakaan. Käsittelyn seuraaminen on vienyt voimia”, Gauriloff sanoo.” (HS01).

Gauriloffin sitaatista on havaittavissa sama huolenaihe nuoria saamelaisia kohtaan, kuin Niittyvuopiota koskevasta lehtiartikkelista. Guttorm (2018) toteaa saamelaisille kuuluvan oikeuden täyteen itsemääräämiseen. Hän huomauttaa, miten suomalaiset ja saamelaiset ovat kansoina tasavertaisia ja siihen perustuen molemmilla on oikeus itsemääräämiseen. Käytännössä tämä oikeus saamelaisten osalta supistuu lähinnä kulttuurin sisäisiin ja paikallisiin asioihin. Saamelaisten poliittista asemaa määrittelevissä asiakirjoissa sanamuodot ovat rakennettu niin, että valta vaikuttaa muihin, kuin sisäisiin ja paikallisiin asioihin on lähinnä näennäistä. (Guttorm 2018: 8, 295.)

Vastakkainasettelu

Suurin osa saamelaisia käsittelevistä julkaisuista keskittyy valtaväestön ja vähemmistön välisen suhteen vertailuun. Syyllistä ongelmiin haetaan molemmin puolin ja suhtautumista toisiinsa kärjistetään kielteisen kerronnan avulla. Saamelaisten oikeuskehys toistaa populistisen viestinnän piirteitä, jossa aihe jaetaan homogeeniseen ryhmään ja eliittiin (Lahti & Mörntinen 2023). Toistamalla homogeenistä kuvausta saamelaisista ryhmänä, journalistit toistavat tietoisesti tai tiedostamattaan stereotypiaa saamelaisista. Tästä seuraa saamelaisista puhuminen kollektiivisesti yksilöiden sijaan.

”Ennen saamelaisista ajateltiin vain, että ne eivät ymmärrä tai osaa mitään. Silloin ei puhuttu oikeuksista, jolloin oli hirveän rauhallista. Nyt kun saamelaiset ovat

alkaneet itse pitää ääntä oikeuksistaan, meidät nähdään jotenkin vaarallisina”, Juuso sanoo.” (HS03).

Haastateltavan Anni-Kristiina Juuson sitaatti toistaa Siivikon (2019: 51) esiin tuomaa vastakkainasettelua. Oikeuskeskustelussa vertaillaan herkästi aikaa ennen ja jälkeen tapahtuman, usein asettaen nämä kaksi vastakkain hyvänä ja huonona. Analysoidessa nykyisen tutkielman materiaalia, on havaittavissa, miten toimittajat antavat painavia sanavalintoja käyttävien saamelaiden itse rakentaa oikeuskehyksen kautta tuotetun lehtiartikkelin. Ilmiö on havaittavissa etenkin oikeuskehyksen käytössä, jossa toimittaja antaa saamelaisen sanoittaa tilannetta, siirtyen itse taka-alalle lähinnä myötäläjän rooliin.

Selittämisen kulttuuri

”Kuka on oikea saamelainen? Suomessa kiistellään siitä, ketkä sen saavat päättää. Kyse on oikeudesta osallistua saamelaiskäräjävaaleihin ja vaikuttaa muun muassa äänestämällä saamelaisia koskevissa asioissa.” (HS05).

Yllä olevassa sitaatissa toimittaja Anna-Stina Nykänen esittää kysymyksen, joka on poliittiselle lehtiartikkelille tyypillisellä tavalla muotoiltu ja edustaa perinteisenä pidettyä kuvausta saamelaisiin liittyvästä uutisoinnista. Kiistely-sanoin käyttö saamelaiden oikeuksia käsittelevien lehtiartikkelien otsikoinnissa tai sisällössä on enemmän sääntö kuin poikkeus. Käyttämällä kielteisesti ladattua sanaa kertoessa saamelaiden ja suomalaisten välisestä vuorovaikutuksesta, keskitetään huomio erimielisyyteen, oikean ongelman sijaan, joka on saamelaiden oikeuksien toistuva rikkominen valtion taholta.

Haastateltu Anna-Sofia Niittyvuopio kuvaa saamelaisilta vaadittua selittämisen kulttuuria seuraavasti: ”*Tilanne on niin kärjistynyt, että kun saamelainen sanoo jotain, häntä kohtaan hyökätään, ja jos sanoo olevansa saamelainen, siitä vaaditaan jonkinlaisia todistuksia*” (HS02). Lehtola (2015b) toteaa, miten monet saamelaiset ovat kokeneet selittämisen velvollisuutta omasta identiteetistään. Saamelaiset joutuvat vastaamaan useammin kysymyksiin saamelaisuuden erityispiirteistä ja eroavaisuuksista verrattuna valtaväestöön. Valtaväestöön kuuluvat henkilöt eivät joudu kokemaan tätä selittämisen velvollisuutta, vaan todistelun tarkoitus osoitetaan nimenomaan vähemmistöryhmään kuuluville henkilöille (Lehtola 2015b: 239–241; Tuulentie 2001: 269). Esittämällä näitä

vaatimuksia todistaa oma kuulumisensa etniseen ryhmään, alistetaan saamelaiset oman taustansa kyseenalaistamiselle, joka saattaa olla yksilölle raskas kokemus.

Selittämisen kulttuurin vastakohtana on yksilön näkeminen pelkästään saamelaisena. Ulkopuolisten oletusten ristiriitaa on havaittavissa toimittaja Laura Kytölän kuvauksessa haastateltavastaan.

”West kuvailee kokemaansa ristivetoa: toisaalta hän haluaisi tulla nähdyksi suomalaisessa yhteiskunnassa vain elokuvantekijänä mutta kokee monesti tullessa nähdyksi ainoastaan saamelaisena.” (HS06).

Saamelaisten näkyvyys suomalaisen median kentällä on vähäinen. Monella valtaväestöön kuuluvalla ihmisellä ei juurikaan ole tietoutta siitä, mitä saamelaisuus on. Monen mielikuvat nojaavat perinteiseen saamelaisuuden kuvaan, eikä sitä kuluneiden vuosien aikana ole juuri kyseenalaistettu valtaväestön toimesta. Saamelaisuus saatetaan nähdä usein ihmisen koko identiteettinä ja kun saamelainen toivookin tulevansa tulkituksi muuta kautta, aiheuttaa tämä ristiriitaa. Ledman (2012) havaitsi tutkimuksessaan, miten vähemmistöön kuuluvat saamelaiset usein käyttivät omaa näkyvää asemaansa tuodakseen saamelaisten ääntä kuuluville julkisuudessa. Samalle oli havaittavissa, miten saamelaiset halusivat tulla kohdelluiksi samoilla ehdoilla, kuin valtaväestöön kuuluvat henkilöt. (Ledman 2012: 22–23.)

Seurattaessa suomalaisten poliitikkojen kannanottoja saamelaiskäräjälaista, nousi lehtiartikkeleista toistuvasti esiin pohdinta, mikseivät saamelaiset ole keskenään samaa mieltä kaikesta. Toistuva argumentti kertoo osan valtaväestöstä edelleen tulkitsevat saamelaisia yhteneväisenä ryhmänä (Länsman 2021: 29). Seuraava sitaatti on haastateltavan Anni-Kristiina Juuson pohdinta aiheesta.

”Ja vaikka kyseessä onkin yksi kansa, kyseessä on hyvin moninainen kansa, kuten kaikki muutkin. Pelkästään Suomen sisällä on suuria eroja kielestä ajatteluun ja tapoihin lännestä itään. Ja kun yksi saamelainen puhuu, hän ei puhu kaikkien suulla.” (HS03).

Sitaatti nostaa esille saamelaisten moninaisuutta. Vaikka Suomessa saamelaiset kuuluvat vähemmistöön, ei se tarkoita jokaisen ajavan samaa ideologiaa tai omaavan yhteneväisiä mielipiteitä. Samoin kuin muissakin kansoissa, saamelaiset omaavat keskinäisiä eroja niin kielessä, uskonnossa, politiikassa, kulttuurissa ja elinkeinossa. (Lilja 2012: 127; Ikonen 2013: 74).

Seuraava sitaatti kertoo toimittaja Ville Hartikaisen sanoittamana haastatellun Ulla Pirttijärven mielteitä valtaväestön vähäisestä tiedosta saamelaisia koskevissa asioissa.

”Hän sanoo kuitenkin ymmärtävänsä, ettei kaikkea voi tietää. Varsinkaan sellaista, josta ei ole aiemmin kuullut... Pirttijärvi sanoo, että virhepäätelmiä sattuu kaikille. Turha niistä on loukkaantua.” (HS08).

Selittämisen tarve voi esiintyä monella eri tavalla saamelaisnaisten kerronnassa. Tässä se näyttäytyy ymmärryksenä kulttuurien törmäyksissä. Aiheen kielteisen korostamisen sijaan, sekä toimittaja, että haastateltu ohjaavat ajatuksia enemmän myönteisen ymmärryksen suuntaan, kuin lataamalla aiheen kielteisillä merkityksillä. Sitaatissa näkyvä ohjaus olla loukkaantumatta, voi viitata aiempaan mediarepresentaatioon saamelaisista herkästi loukkaantuvana kansana. (Länsman 2021: 2.)

Poronhoito ja saamen kielet

Erot dynaamisen saamelaiskulttuurin ja saamelaisten oikeuskehyksen kerronnan välillä korostuvat, kun lehtiartikkelit käsittelevät samaa aihetta. Aiemmin dynaamisen saamelaiskulttuurin kappaleessa luotu myönteinen vire poronhoidon teknologisesta kehityksestä ja kielen revitalisaatiosta katoaa, ja tilalle muodostuu yleisvaikutelma kulttuurin harjoittamisen haastavuudesta toimittaja Liisa Niemen muotoilemana.

”Moni kokee, että saamelaisten mahdollisuudet oman kulttuurin ja kielen harjoittamiseen ja ylläpitämiseen ovat huonot. Esimerkiksi perinteisen poronhoidon harjoittamisen koetaan olevan lähes mahdotonta, sillä Suomessa esimerkiksi tuetaan kilpailevia maankäyttö-muotoja, kuten kaivostoimintaa ja turismia. Saamelaisilla ei myöskään ole itsemääräämis-oikeutta siitä, kuka alkuperäis-kansaan kuuluu.” (HS03).

Oikeuskehysten avulla rakennetulle lehtiartikkelille tyypillistä on luetella kaikki saamelaisen kulttuurin kohtaamat ongelmat samassa julkaisussa. Sitaatista saa kuvan, miten kaikki saamelaisuuden perinteiset ilmenemisen muodot ovat lähes mahdottomia harjoittaa ja miten kulttuuri on vaarassa kadota. Lainaus myös asettaa vastakkain poronhoidon ja turismin, jotka toimivat tässä toinen toisensa poissulkevana asiana. Gitlin (1980: 11–12) huomauttaa, kuinka toimittajan työhön aiheen kehystäjänä kuuluu uutisarvon arviointi, tunnistaminen, luokittelu ja pakkaus. Lehtiartikkeleiden tiivistäminen voi selittää, miksi journalisti valitsee ongelmien esiin tuomisen luettelomallalla, kuten Niemi samassa artikkelissa jatkaa:

”Toinen iso teema koski lainsäädäntöä ja sitä, miten lainsäädäntö on Suomen itsenäisyyden aikana muodostunut sellaiseksi, että se on kaventanut saamelaisten oikeuksia. Raportin mukaan saamelaiset esimerkiksi kokevat, ettei heidän harjoittamallaan poronhoidolla ole lainsuojaa eikä oikeus käyttää saamen kieltä viranomaisasioissa käytännössä onnistu.” (HS03).

Nykyisen tutkielman tulos vahvistaa Länsmanin (2021) määrittelemiä kehyksiä, joissa saamelaisista kertovat lehtiartikkelit ovat joko myönteisen dynaamisia tai kielteiseen näkökulmaan taipuvia oikeustaisteluita. Havaittavissa on, miten journalistit ja saamelaisnaiset sanoittivat oikeusasioita kielteisestä näkökulmasta, samalla listaten tunteitaan asian ympärillä. Ongelma ei ole vain paikallinen, sillä Wagnerin ja Fernández-Ardèvolin (2020: 93) mukaan media on osallistunut maailmanlaajuisesti kielteisen kuvan levittämiseen alkuperäiskansoista. Saamelaisten oikeuskehys kuvaa saamelaisen kulttuurin elävän lopun alkua. Verratessa dynaamiseen saamelaiskulttuurin kehykseen, on kerronnan tapa merkittävästi toisistaan eroavaa. Etenkin kahden eri kehyksen läpi esitetty poronhoito ja saamen kieliä koskevat sitaatit korostavat valitun kehyksen merkitystä lehtiartikkelin rakentumiselle ja näkökulmalle. Saamelaisten oikeuskehys heijastaa Pietikäisen (2000) tutkimustuloksia siten, että tässä mediarepresentaatiossa saamelaisista luodaan kuvaa uhriutuvana, konfliktikeskeisenä ja perinneammatteihin nojaavana kansana. Saamelaisten oikeuskehyksessä toistuvat aiheet voivat olla seurausta median tavasta korostaa saamelaisia yhdenmukaisena kansana, johon yhtenäistämispolitiikan jälkimaininkina liitettiin nykyään perinteisinä pidetyt symbolit, kuten poronhoito (Valkonen 2009: 273–275). Lehtiartikkeleista yhdeksän vastasi sisällöltään oikeuskehykselle ominaista kielteistä ja perinteisempää tulokulmaa.

3.2 Saamelaisnaisten velvollisuuden kehys

Saamelaisten oikeuskehystä syventämällä on havaittavissa toinen, saamelaisnaisten velvollisuuden tunnetta esiin tuova kehys. Saamelaisnaisten velvollisuuden kehys on toinen tutkielmassani havaituista uusista pääkehyksistä. Yleisellä tasolla velvollisuuden kehys keskittyy saamelaisten naisten velvollisuuden tunteeseen omaa kulttuuriaan kohtaan. Kehys kuvailee yhteisöllisen velvollisuuden vaikutusta saamelaiseen naiseen yksilönä.

Lähtökohtana kehykselle on lehtiartikkeleissa saamelaisten naisten esiin nostama velvollisuus omaa kulttuuriaan kohtaan. Velvollisuudentunto viittaa yksilön luontaiseen moraaliseen tai eettiseen velvollisuuteen ja vastuuseen toimia tai käyttäytyä tietyllä tavalla tai suorittaa tietty tehtävä. Tämä sisäinen motivaatio johtuu usein henkilökohtaisista uskomuksista, yhteiskunnallisista odotuksista tai ammatillisista vaatimuksista (Shwayder 1975). Velvollisuudentunto tarkoittaa kykyä ymmärtää ja kantaa vastuuta. Samalla se ohjaa ja kannustaa tekemään oikein. Yksilölle on luonnollista tarvita ja haluta toimia, sekä tehdä toiminnallisia valintoja. Nämä valinnat tavoittelevat usein terveyttä ja elämänlaatua tai omasta yhteisöstä huolehtimista (Stadnyk, Townsend & Wilcock 2010: 335). Velvollisuudentunnon lähtökohtana toimii ihmisen ymmärtäminen sosiaalisesti olennoksi, joka elää erilaisten sosiaalisten arvojen, kulttuurin, sääntöjen, pakotteiden ja yhteisön ympäröimänä. Todellisuudessa ihmiset ovat toisistaan riippuvaisia monin eri tavoin. Tämä osoittaa, miten ihmiset ovat yhtä lailla toiminnallisia ja sosiaalisia olentoja, joista jokaisen tarpeet ovat yksilölliset (Stadnyk ym. 2010: 335). Toiminta ei ole pelkästään tehtävän suorittamista, sillä se heijastaa aina ihmisen kulttuurisia arvoja ja elämäntapaa, ollen tarkoituksellista ja merkityksellistä (Hautala, Hämäläinen, Mäkelä & Rusi-Pyykönen 2011: 14).

Saamelaisnaisen velvollisuuden kehyksessä esiin nousee ristiriita siitä, onko saamelaisnaisten ja -tyttöjen elämän valinnat koskaan yksilön omiin tavoitteisiin pohjaavia. Saamelaisnaisten kerronta ja toimittajien tulkinta puheesta noudattelevat samaa linjaa saamelaisnaisten korkeasta velvollisuuden tunteesta omaa kulttuuriaan ja yhteisöään kohtaan. Yleisellä tasolla toimiva saamelaisten oikeuskehys syvenee velvollisuuden kehysten kautta ja tuo esille saamelaisnaisten ajatuksia kulttuurin oikeudellisen aseman takana. Saamelaisnaisten velvollisuuden kehys ei tästä huolimatta omaa samalla tavalla kielteistä latausta kuin saamelaisten oikeuskehys. Vaikuttaakin siltä,

että rakennettaessa kuvaa yksilön näkökulmasta, oikeuskehysten yleinen kielteinen tunnelma vähenee ja yksilön oma toiminta ja velvollisuuden tunne sen takana korostuvat.

Yksilölliset saamelaisnaisen velvollisuuden ja toimijuuden kehykset tukevat toinen toistaan. Velvollisuuden kehys kuvaa asetelmaa saamelaisnaisten toimijuuden takana. Kehys myös antaa syvyyttä saamelaisnaisten mediarepresentaatiolle, avaten kulttuuria pintaa syvemmältä. Saamelaisnaisen velvollisuuden kehysten sisällä voidaan nähdä useita eri alateemoja, joita tarkastelen seuraavaksi: Velvollisuuden tunto, tarpeeseen vastaaminen ja velvollisuudentunnon periyttäminen

Velvollisuuden tunto

Helsingin Sanomien artikkeleista nousee esiin saamelaisnaisia velvoittava pakko edistää saamelaisen kulttuurin tilaa. Toimittaja Hilla Körkkö kuvailee haastatellun Pieskin velvollisuuden tunnetta omaa kulttuuriaan kohtaan seuraavalla tavalla:

”Gáddja Haarla Pieskin mukaan saamelaistaiteilijana joutuu ajamaan yhteisön ja oman elämän jatkuvuutta taiteen kautta, vaikka se ei aina olisikaan itselle pääintressi.” (HS07).

Kuten kehysten nimikin kertoo, saamelaiset naiset kokevat voimakasta velvollisuuden tunnetta omaa kulttuuriaan kohtaan. Sitaatissa yhdistyvät kulttuurin yleinen tila, sekä haastatellun oman elämän jatkuvuus yhtenä kiinteänä kokonaisuutena. Tämän kaltainen velvollisuuden tunteen kokeminen ei ole tyypillistä valtaväestön parissa. Saamelaisten keskuudessa vallitsee yhteisökeskeinen kulttuuri, jossa ryhmän etu menee yksilön edun edelle. Myös lojaalius omaa ryhmää kohtaan on tärkeää. Yhteisökeskeisessä kulttuurissa käytössä olevat resurssit jaetaan yhteisön kesken. (Ojanen 2017.) Nykäsen (2022) mukaan liittyminen yhteisöön tapahtuu usein syntymän kautta. Yksilöllä ei välttämättä ole vaihtoehtoa valita omaa ryhmäänsä, vaan he kasvavat ympärillä vallitsevien normien ja arvojen mukaisesti. Ryhmä osoittaa yksilölle hänen paikkansa yhteiskunnassa, eikä siitä ole helppoa irtautua (Nykänen 2022: 11). Velvollisuus voidaan kokea velaksi itseä tai toisia kohtaan. Saamelaisessa kulttuurissa painottuu jokaisen yhteinen vastuu tulevaisuudesta. Velvollisuudentunteen aikaansaamassa toiminnassa korostuu usein

ylisukupolvellisuus, jossa pyritään edistämään myös tulevien sukupolvien mahdollisuutta harjoittaa omaa kulttuuriaan kestävästi (Lehtola 2022: 213).

”Kyllä se tuntuu velvollisuudelta. Kun ottaa huomioon missä tilanteessa nyt ollaan. Koen että saamelaisena taiteilijana minulla on myös vastuu käyttää julkista alustaa mainitakseni ajankohtaisia yhteiskunnallisia epäkohtia vaikei tanssiteoksemme suoranaisesti avaa niitä” (HS07).

Gáddja Haarla Pieski jatkaa velvollisuuden tunnon kuvailua yllä olevassa sitaatissaan. Lainauksessa luodaan kuva kulttuurin regressiosta eli taantumasta ja sen luomasta pakotteesta toimia. Taide on aiheena usein myönteisempi ja helpommin lähestyttävä ja saattaa kiinnostaa laajemmin kuin pelkkään politiikkaan pohjautuvat artikkelit. Kaikkina kolmena Ledmanin (2012) tutkimuksen kattamana vuotena saamelaisnaiset olivat useimmiten edustettuina kulttuuriteemojen yhteydessä. Etnopoliittinen liikehdintä oli tuolloin vilkasta ja kiinnostus saamelaiskulttuuria kohtaan oli kasvussa. Naisten taiteellisia ilmaisuja käytettiin alustajana identiteettikeskusteluille, missä saamelaiset ja valtaväestö kohtasivat. Tämä rajapinta avasi uusia mahdollisuuksia vuorovaikutukselle. Saamelaisnaisten taide toimii siltana vähemmistö- ja enemmistökulttuurin välillä. Saamelainen kirjallisuus, elokuvat ja taide käyttivät tätä uutta tilaa luoda tuore saamelaisrepresentaatio saamelaisten omilla ehdoilla. (Ledman 2012: 226.)

Tarpeeseen vastaaminen

Tutkielmaan valituissa lehtiartikkeleissa toistuu saamelaisnaisten sisäinen monologi omasta riittävydestä käsitellä saamelaisaiheita ja -tapahtumia. Haastateltu Suvi West pohtii asiaa seuraavalla tavalla:

”Eatnameamet kumpusi saamelaisyhteisön tarpeesta, koin että minunkin pitää tehdä jotain. Prosessi oli haastava. Pelkäsin teenkö elokuvalla enemmän hallaa kuin hyvää saamelaisille ja olenko oikea ihminen kertomaan tämän tarinan.” (HS06).

Sitaatti korostaa saamelaisnaisen velvollisuutta vastata yhteisön tarpeeseen. Varsinainen tarpeeseen vastaaminen vaikuttaa kuitenkin aiheuttavan epävarmuuden tunnetta, sillä juuri kipeimmät ja tuoreessa muistissa olevat epäkohdat ovat niitä, jotka vaativat

laajempaa käsittelyä ja purkoa. Kuten Ledmanin (2012) tutkimuksessa on havaittavissa, saamelaisnaiset hyödynsivät kulttuurin kenttää nostaessaan esiin ongelmia. Sitaatti tuo esiin haastatellun henkilökohtaista epävarmuutta siitä, onko West oikea henkilö toteuttamaan tämän elokuvan ja luoko se enemmän kielteisiä vai myönteisiä vaikutuksia saamelaisten keskuudessa. Vastaavaa pohdintaa on havaittavissa haastatellun Katja Gauriloffin kerronnassa oman dokumenttinsa prosessista:

”Haluan vieläkin tehdä dokumentteja, mutta esimerkiksi Je’vidan aihetta oli helpompi käsitellä fiktiona. Saamelaisaiheet tuntuvat raskailta, koska ne ovat henkilökohtaisia ja niihin liittyy aina suurempi vastuu. Mutta saamelaisillehan minä elokuvia teen.”(HS01).

Sitaatissa korostuvat taitelijan tunteet ja ajatukset liittyen saamelaiselokuvien tekoon. Lainaus kiinnittää huomiota, miten teoksen muuttaminen fiktioksi tarjosi Gauriloffille vapaamman tilan käsitellä kolttasaamelaisuutta aiheena. Sitaatti tuo myös esille taiteilijan läpikäymää ristiriitaa ja pohdintaa aiheen ympärillä. Samalla lainaus syventää kuvaa yksilön velvollisuudentunnosta ja Gauriloffin syvästä sitoutumisesta kulttuuriin ja sen edistämiseen elokuvien kautta.

Saamelaisnaisen velvollisuuden kehyksessä naisten velvollisuus korostuu erilaisiin tarpeisiin vastaamisena. Seuraavassa lainauksessa toimittaja Pauliina Grönholm painottaa miten *”Opettajuus ei niinkään ollut kutsumus, vaan hän mielti, millaisia osaajia pohjoisessa tarvitaan”* (HS10). Sitaatissa kuvataan yhteisön tarpeeseen vastaamista, mikä lopulta toimii määrittävänä tekijänä ammatinvalinnassa. Valinta toimia yhteisön hyväksi vaikuttaa sitaatin mukaan olevan itsestänselvyys, jota ei kyseenalaisteta.

Velvollisuuden tunteen periyttäminen

Velvollisuuden tunne periytyy saamelaisyhteisössä. Se saa alkunsa kasvatuksesta, ohjaa saamelaisnuorten kouluttautumista ja lopulta elää vahvana heidän aikuisuudessaan. Velvollisuus omaa kulttuuriaan kohtaan lähtee oman identiteetin hyväksymisestä ja kokonaisvaltaisesta ymmärtämisestä. Saamelaisidentiteetin rakentuminen on kokonaisvaltainen prosessi, jossa yksilön ja ympäristön yhteisvaikutus muovaavat

yksilön käsitystä itsestä ja saamen kansasta. Seuraavassa sitaatissa haastateltu Emmi Nuorgam kuvaa omaa tilannettaan seuraavalla tavalla:

”Heräsin kunnolla saamelaisuuteeni vasta vuonna 2012, kun olin raskaana. Aloin miettiä, mistä tulen ja mitä haluan siirtää lapsille.” (HS11).

Velvollisuuden tunne kulttuurin vahvistamisesta voi ilmetä useilla eri tavoilla. Oman saamelaisidentiteetin vahvistaminen ja siirtäminen jälkipolville toimii myös paikallisena, perheeseen keskittyvänä kulttuurille palauttavana prosessina. Velvollisuudentunto ulottuu jokaiseen sukupolveen. Monet saamelaiset kokevat, miten vastuu tulevaisuudesta on heidän harteillaan. Alla toimittaja Anna-Stina Nykäsen muotoilu haastatellun Áile Aikion ajatuksista.

”Hän haluaisi, että lapset voisivat unelmoida saamelaisesta tulevaisuudesta. Että he kouluttaisivat itsensä hyvin ja palaisivat kehittämään saamelaiskulttuuria.” (HS05).

Sitaatti painottaa toivetta kulttuurin jatkumisesta. Haastateltu Aikio toivoo lasten kouluttautuvan ja palaavan kehittämään saamelaista kulttuuria. Suora lainaus osoittaa erinomaisesti, miten vastuu ja velvollisuus kehittää saamelaiskulttuuria siirtyy aikuisilta lapsille Ristaniemen mukaan saamelaisten tyttöjen puheessa korostuvat kotiseutualueelta lähtö, sekä nuorten ja vanhempien välinen keskustelu kotiseudun kehityksestä. Nuoret kantavat huolta väestön vanhenemisesta, sekä ikäjakauman muutoksen vaikutuksesta alueeseen. Ristaniemi summaa, miten vanhempien huoli tulevaisuudesta on periytynyt ylisukupolvellisessä vuorovaikutuksessa nuorille. (Ristaniemi 2023: 272.)

Corbett (2007) kehitti ”lähtemisen imperatiivin” käsitteen, jonka mukaan nuorten kehitykseen kuuluu välttämättömyys muuttaa pois harvaan asutuilta alueilta. Syy muutolle voi olla koulutus, työpaikka tai halu kerryttää kokemuksia kaupunkielämästä. Farrugia (2016) tutki Corbetin teoriaa ja lisäsi prosessin jatkoksi ”paluun imperatiivin”, joka rakentuu yhteisön huolesta ja vastuusta omaa kotiseutua ja sen tulevaisuutta kohtaan. Kotiseudun hyvinvoinnilla ja jatkuvuudella tarkoitetaan kulttuurillista, kielellistä, sosiaalista ja materiaalista jatkumoa. Paluun imperatiivi rakentuu kotiseutualueella asuvien toiveista ja odotuksista, joissa kyläyhteisöt säilyisivät ja kehittyisivät. Saamelaisnuorten palaamista alueille pidettiin edellytyksenä tulevalle kehitykselle.

Paluun imperatiivi koskee etenkin saamelaisia tyttöjä ja naisia, joita velvoittavat kotikuntien kehityksen ja elinvoimaisuuden ylläpito (Ristaniemi 2023: 247). Nuoret kokevat vastuuta opetella ja siirtää muistitietoa ja suullista perinnettä. He myös tekivät uravalintoja tavoitteena hyödyttää omaa kulttuuriaan (Ristaniemi 2023: 184). Tämä paluun pakko saattoi aiheuttaa ristiriitaisuutta yksilön omien unelmien ja haaveiden kanssa (Ristaniemi 2023: 273).

Saamelaisnaisten velvollisuuden kehys kuvaa yksilön velvollisuuden tunnetta omaa kulttuuriaan kohtaan. Velvollisuuden kehys syventää saamelaisten oikeuskehystä tuomalla ilmi syytä saamelaisnaisten toiminnan takana. Kehys toimii saamelaisnaisen toimijuuden kehyksen parina, syventämällä Helsingin Sanomissa luotua kuvaa saamelaisnaisista. Lehtiartikkeleista seitsemän vastasi sisällöltään saamelaisnaisen velvollisuuden kehyksen määritelmää.

4 PÄÄTÄNTÖ

Helsingin Sanomien lehtiartikkelit sisältävät runsaasti samoja teemoja kuin 2010-luvulla. Siirryttäessä 2020-luvulle, huomasi kuitenkin journalistien kirjoittamisen tavan muuttuvan. Lehtiartikkeleissa ei käytetä selkeitä metaforia tai johdattelevaa kerrontaa, vaan teksti oli hyvin asiasävyistä. Kenties toimittajien työssä on havaittavissa yleinen tietoisuuden lisääntyminen tasa-arvosta, poliittisesta korrektiudesta kirjoitettaessa vähemmistöistä ja kriittisyys median aiemmin luomiin saamelaiskuvauksen stereotyyppioihin. Vaikuttaakin siltä, että 2020-luvulle siirryttäessä toimittajat siirtyvät suosimaan suorien lainausten käyttöä saamelaisnaisia koskevissa artikkeleissa. Kerronta myös muuttuu henkilökohtaisemmaksi sekä haastateltavien taustoja syventäväksi. Naisilla on suurempi rooli ja kiinnostus kohdistuu erityisesti naisiin yksilöinä eikä ainoastaan ”saamelaisuuden” edustajina. Länsimaiseen journalismiin kuuluu individualismin korostaminen ja tämä näkyy myös saamelaisaiheisissa lehtiartikkeleissa.

KYSYMYS 1. Miten saamelaisuutta kehystetään saamelaisnaisista kertovissa lehtiartikkeleissa Helsingin Sanomissa ajanjaksolla 2021–2022?

Tutkielmani aineistossa näyttäytyy uutena piirteenä se, että yksittäisistä lehtiartikkeleista on löydettävissä useita kehyksiä limittäin yhden pääkehysten sijaan. Lisäksi kehysten sisällöt ovat moniulotteisempia kuin aiemmin ja niillä pyritään tarjoamaan aiempaa syvempi kuva haastatelluista naisista. Havainnollistin analyysissäni tätä syventämistä jakamalla kehykset alateemoihin, joiden kautta teemat kohdistuvat konkreettisiin toiminnan muotoihin. Havaitsin, että artikkelit olivat täydentyneet uusilla kehyksillä ja että nämä muodostavat laajempia pääkehyksiä kuin aiemmin. Niihin kuuluvat sekä 2010-luvun artikkelista löydetyt kehykset että uudet 2020-luvun kehykset. Yhdessä näistä rakentuu kaksi ”superkehystä”: 1) Kehittyvä kulttuuri ja yksilön toimijuus, johon kuuluvat sekä dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys ja saamelaisnaisten toimijuuden kehys, sekä 2) yhteisölliset oikeudet ja velvollisuus, johon kuuluvat sekä saamelaisnaisten oikeuskehys että saamelaisnaisten velvollisuuden kehys.

Ensinnäkin vuosina 2021–2022 julkaistujen lehtiartikkeleiden sisältö vastasi Länsmanin (2021) tutkielman tuloksia, mutta samalla kehysten sisällä käsitellyt teemat ovat syventyneet. Aineistosta löytyy edelleen voimakkaasti edustettuna molemmat Länsmanin

määrittelemät pääkehukset: Dynaaminen saamelaiskulttuurin kehys, sekä saamelaisten oikeuskehys. Verratessa dynaamisen saamelaiskulttuurin kehysten kautta luotua lehtiartikkelia saamelaisten oikeuskehukseen, on selkeästi havaittavissa, miten suuri valta journalistilla on tulokulman valinnassa ja rakennetun mielikuvan tuottamisessa.

Dynaamisen saamelaiskulttuurin kehysten kautta rakennettu lehtiartikkeli keskittyy usein tulevaisuuteen, on tunnelmaltaan myönteinen ja esittelee lukijalle kehitystä saamelaisuuden ilmenemisen muodoissa. Lehtiartikkeleista on mahdollista eritellä neljä eri alateemaa, jotka toistivat dynaamisen saamelaiskulttuurin kehysten tunnusmerkistöä. Alateemat olivat saamenpuku, muuttoliik ehdintä, saamen kielet sekä poronhoito. Kehys nostaa esiin muutoksia näissä eri teemoissa, samalla luoden myönteistä viettä kulttuurin jatkumon ympärille.

Saamelaisten oikeuskehyselle keskeistä on saamelaisten esittäminen oikeudettomana ja passiivisuuteen taipuvana kansana. Yllättävää saamelaisten oikeuskehysessä on se, että saamelaiset sanoittivat oikeudellista tilannettaan samalla tavalla kuin journalistit. Kehysten sisällä oli mahdollista havaita eri alateemoja, jotka toistuivat lehtiartikkeleissa. Yleisimpinä näistä esiin nousivat oikeuksien puolesta taisteleminen, vastakkain asettelu ja selittämisen kulttuuri.

Toiseksi tutkielmani aineistosta nousi esiin myös kaksi uutta kerronnan kehystä; saamelaisnaisten toimijuuden kehys, sekä saamelaisnaisten velvollisuuden kehys. Nämä kehukset ovat henkilökohtaisempia ja näkyvät naisten omassa kerronnassa sekä toimittajien luomana. Saamelaisnaisten toimijuuden kehys näyttäytyy dynaamisen saamelaiskulttuurin kehysten alaisena, tarkentavana ja syventävänä yksilöllisyyden kehysenä. Yhteisöllinen saamelaisnaisten velvollisuuden kehys syventää yhteisöpainotteista saamelaisten oikeuskehysten tarjoamaa kuvaa. Samalla nämä alakehukset ovat erottamattomasti yhteydessä toisiinsa yhteisöllisen velvollisuudentunnon toimiessa aktivoivana voimana saamelaisnaisten yksilölliselle toimijuudelle.

KYSYMYS 2. Miten naiset (yksilöt) edustavat itseään ja miten ovat osa laajempaa saamelaista yhteisöä?

Lehtiartikkelit luovat kuvaa aktiivisista saamelaisnaisista, jotka kasvatetaan kouluttautumaan. Saamelaisnaiset kuvataan alusta asti vaikuttajina, jotka tavoittelevat kouluttautumisen kautta mahdollistuvaa kulttuurin voimistamista. Lehtiartikkelit korostavat naisten menestystä työuralla, samalla muistuttamalla saamelaisnaisille kuuluvasta kaksoisroolista, johon liittyvät työuran ja perinnetaitojen rinnakkainen ylläpito ja harjoittaminen. Tutkielmaan valituista lehtiartikkeleista on mahdollista löytää neljä eri yksilön toimijuuden alateemaa, jotka ovat koulutus, halu vaikuttaa, kiinnostuksen herättäminen, sekä pärjääminen.

KYSYMYS 3. Miten rakentuu saamelaisen naisen suhde saamelaisen yhteisöön?

Lehtiartikkeleiden mukaan saamelaisnaiset kokevat suurta velvollisuuden tunnetta oman kulttuurinsa ylläpitämiseksi ja tekevät tämän tunteen pohjalta elämää ohjaavia päätöksiä. Kehyksestä nousee esiin kolme alateemaa, jotka ovat velvollisuuden tunto, tarpeeseen vastaaminen, sekä velvollisuudentunnon periyttäminen. Tutkielmaan valitut lehtiartikkelit toistavat saamelaisnaisilla esiintyvää velvollisuudentuntoa omaa kulttuuriaan ja yhteisöään kohti. Saamelaisnaisen velvollisuudentunnon esiintyminen on yksilöllistä, mutta silti yhteiseen päämäärään tähtäävää, jossa oma toiminta sopeutetaan yhteisön edun mukaiseksi.

Pohdinta

Helsingin Sanomien artikkelit keskittyvät edelleen perinteisinä pidettyjen saamelaisuuden symbolien ympärille, sekä saamelaisten oikeudelliseen asemaan. Samalla on havaittavissa, miten nämä kehykset laajenevat ja tuottavat aihetta syventävää lisätietoa kulttuurista. Journalistit nostavat aiempaa useammin esiin saamelaisuuden eri ilmenemisen muotoja ja korostavat yksilöllistä ja henkilökohtaisempaa kerrontaa. Uudenlainen saamelaisuuden esiintuonti on havaittavissa myös muissa medioissa, kuten Ylen Aamussa (2024) vieraana ollut Pirita Näkkäläjärvi, jonka nimitys saamelaiskäräjien puheenjohtajaksi uutisoitiin otsikolla: Saamelaiskäräjien johtoon nousi kosmopoliitti bisnesnainen. Tällainen otsikointi voisi heijastaa myös tutkielmani artikkeleissa esiin

tullutta piirrettä, jossa osa haastateltavista esiintyi mieluummin oman alansa ammattilaisina kuin pelkästään saamelaisuuden edustajina.

Saamelaisuus kulttuurina sisältää paljon eri nyansseja, jotka eroavat voimakkaasti suomalaisesta kulttuurista. Yhteisökeskeisen kulttuurin asettamat paineet koskevat etenkin saamelaisia naisia, jotka kantavat suurta vastuuta kulttuurin tulevaisuudesta. Tutkielmaan valitut lehtiartikkelit käsittelevät saamelaisuutta monipuolisesti ja monesta eri tulokulmasta käsin. Tutkielman julkaisuotannon ollessa pieni, on mahdotonta johtaa absoluuttista totuutta siitä, onko journalismissa todella tapahtumassa muutos, vai vaikuttavatko haastateltavien eri ominaisuudet, kuten esimerkiksi sukupuoli tutkielman tulokseen. Monet lehtiartikkeleihin haastatelluista saamelaisista ovat henkilöitä, joiden haastattelut toistuivat jo Länsmanin (2021) tutkielmassa. On mahdollista, että julkisuuden ulkopuolella toimivista saamelaisista olisi kirjoitettu eri kehyksiä hyödyntävä julkaisu. Tutkielman tulokseen voi vaikuttaa myös oma positioni kulttuurin ulkopuolisena tutkijana, sekä omat intressini kehysten määrittelijänä.

Tutkielman kirjoittamisen yhteydessä pohdiskelin, näyttäytykö saamelaisen kulttuurin tasa-arvo hieman erilaisena ilmiönä verrattuna siihen, miten sitä tavanomaisesti ymmärretään länsimaisessa modernissa kulttuurissa. Saamelaisen kulttuurin sisällä naiset näyttävät hahmottavan sukupuolten välisen tasa-arvon rinnalle monia saamen kieleen ja kulttuuriperintöön liittyviä seikkoja, jotka voivat toisinaan jopa korostaa sukupuolirooleja ja niihin liittyviä erilaisia tehtäviä.

Ehdotan aiheen mahdolliseksi jatkotutkimukseksi yleisellä tasolla tapahtuvaa havainnointia siitä, mitä kehyksiä käyttämällä naisista luodaan julkaisuja. Samalla tutkimusta voi laajentaa nykyisessä tutkielmassa havaitun journalismin muutoksen seurantaan, sekä mahdollisten uusien kerronnan kehysten määrittelyyn. Jatkotutkimus on mahdollista laajentaa sukupuolineutraaliksi tai sukupuolten välillä vertailevaksi kokonaisuudeksi. Aihetta voi myös tutkia hyödyntämällä eri medioista saatavaa materiaalia, kuten tv, muut aikakauslehdet, mielipidekirjoitukset tai sosiaalisen median alustat.

LÄHTEET

Lehtiartikkelit

- Grönholm, Pauliina (2021). *Poronainen*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008310577.html> Viitattu 10.9.2023.
- Hartikainen, Ville (2021). *Laulaja Ulla Pirttijärvi sai nuorena kuulla nunnuka-huutoja, mutta naureskeli hän saamelais-sketseille itsekin: ”Ei sitä osannut siihen aikaan niin miettiä”* Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008390385.html> Viitattu 10.9.2023.
- Juntti, Pekka (2022). *Inarinsaamelaisten oma laulutapa katosi vuosi-kymmeniksi, mutta nyt muusikko Anna Morottaja tuo sen takaisin – Tällaista on ainutlaatuinen livde-laulu*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008615216.html> Viitattu 9.9.2023.
- Kytölä, Laura (2022). *Yhteiskunnallinen Eatnameamet-dokumentti kumpusi saamelaisyhteisön tarpeesta, ja sen jälkeen Suvi West lupasi tehdä jotain vain itselleen: hautumassa on jo komedia naisen seksuaalisuudesta*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008514798.html> Viitattu 12.9.2023.
- Körkkö, Hilla (2022). *Utsjoella asuvat kaksoset opettelivat lapsena balettia Youtubesta – Nyt he ajavat saamelaisten asiaa taiteen avulla*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009185512.html> Viitattu 12.9.2023.
- Niemi, Liisa (2022). *Saamelaisia pidetään nyky-Suomessa vaarallisina, sanoo sortoa selvittävän komission pääsihteeri Anni-Kristiina Juuso – ”Kun saamelainen sanoo jotain, häntä kohtaan hyökätään”*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008600611.html> Viitattu 12.9.2023.
- Nykänen, Anna-Stina (2022). *Missä saamelaisuus näkyy nyt?* Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000008442364.html> Viitattu 10.9.2023.
- Pystynen, Venla (2021) *Saamelaiset somehahmot*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000007946900.html> Viitattu 10.9.2023.
- Ranta, Kukka (2022). *Saamelaiset syyttävät keskustaa tärkeän laki-uudistuksen torppaamisesta*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009173855.html> Viitattu 12.9.2023.
- Römpötti, Harri (2021). *Sarjakuva-taiteilija Sunna Kitti ammentaa saamelaisten mytologiasta ja kantaa huolta ympäristöstä – ”Matkalla etelästä Inariin maisema on joka kerta*

paljaammaksi hakattu” Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008363360.html> Viitattu 12.9.2023.

Römpötti, Harri (2022). *Itsenäisyys merkitsee vapautta, mutta meillä sitä ei ole*”, *saamelais-ohjaaja Katja Gauriloff sanoo*. Helsingin Sanomat.

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009215269.html> Viitattu 9.9.2023.

Sarhimaa, Jutta (2023). *”Meillä on tärkeä rooli siinä, millaiseksi maailma muovautuu” – Mitä HS:n tasa-arvoprojektissa on tähän asti opittu?* Helsingin Sanomat.

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009431896.html> Viitattu 9.9.2023.

Verkkolähteet

Adichie, Chimamanda Ngozi (2009). *The danger of a single story*. Ted talk.

https://www.ted.com/talks/chimamanda_ngozi_adichie_the_danger_of_a_single_story
Viitattu 29.11.2023.

Carpena-Mendes, Fina & Virtanen, Pirjo Kristiina & Jessen Williamson, Karla (2022).

Indigenous pedagogies in a global world and sustainable futures. *Anthropology & Education Quarterly*. 53. s 308–320. <https://doi.org/10.1111/aeq.12447> Viitattu 5.2.2024.

De Finney, Sandrina (2014). *Under the Shadow of Empire: Indigenous Girls' Presencing as Decolonizing Force*. *Girlhood Studies*. 7 s. 8–26.

<https://doi.org/10.3167/ghs.2014.070103> Viitattu 19.1.2024.

Eduskunta. *Saamelaiskäräjälain muuttaminen*.

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/saamelaiskarajalain-muuttaminen.aspx Viitattu 10.2.2024.

Farrugia, David (2016). *The mobility imperative for rural youth: The structural, symbolic and non-representational dimensions rural youth mobilities*. *Journal of Youth Studies* 19, s. 836–851.

<https://doi.org/10.1080/13676261.2015.1112886> Viitattu 5.2.2024.

Ekonen, Marianne (2007). *Moninaiset urat - Narratiivinen tutkimus naisjohtajien urakehityksestä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta.

Lisensiaatintyö. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18527> Viitattu 3.12.2023.

Finlex. *Saamen kielilaki*.

[https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086?search\[type\]=pika&search\[pika\]=saamen%20kielilaki](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086?search[type]=pika&search[pika]=saamen%20kielilaki) Viitattu 20.1.2024.

Griffin, Gabriele (2017). *”Othering”*. *A Dictionary of Gender Studies*. Oxford: Oxford University Press.

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191834837.001.0001/acref-9780191834837-e-283> Viitattu 3.1.2024.

Hagelin, Anni (2022). *Saamelaisia kokemuksia sosiaalisessa mediassa. Jälkikoloniaali feministinen teema-analyysi saamelaisvaikuttajien haastatteluista*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/938c9381-3522-43d4-8a75-dbff3912ad4b/content> Viitattu 8.2.2024.

Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Miettunen, Tuuli (2019). (toim.) *Buorre Eallin Gávpoġis. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa*. Rovaniemi: Lapin Yliopisto. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63895/SARA_GAVPOGIS_valmis20190607%28korj%29-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 5.1.2024.

Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Pohjola, Anneli (2013): *Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61822/Saamelaisten_hyva_elama_verkkoversioidfa.pdf?sequence=6&isAllowed=y Viitattu 5.2.2024.

Heinämäki, Leena & Allard, Christina & Kirchner, Stefan & Xanthaki, Alexandra & Valkonen, Sanna & Mörkenstam, Ulf & Bankes, Nigel & Ruru, Jacinta & Gilbert, Jérémie & Selle, Per & Simpson, Audra & Olsén, Laura (2017) *Saamelaisten oikeuksien toteutuminen: kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus*. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80900/Saamelaisten%20oikeuksien%20toteutuminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 10.2.2024

Howarth, Caroline (2002). *Identity in whose eyes? The role of representations in identity construction*. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. vol. 32. s. 145–162. <https://doi.org/10.1080/13504630120107746> Viitattu 2.1.2024

Jyväskylän yliopisto. *Kielikompassi*. <https://kielikompassi.jyu.fi/opetus/kirjoitus/kirjoituskurssi/ohjailevat.shtml> Viitattu 1.1.2024

Karvonen, Erkki (2000). *Tulkintakehys ja kehystäminen*. *Media & Viestintä*. 23(2). <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/61529> Viitattu 5.12.2023

Kielikello. (2007) *Suomen kielen lautakunnan suositus sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi*. Kielenhuollon tiedotuslehti <https://www.kielikello.fi/-/suomen-kielen-lautakunnan-suositus-sukupuolineutraalin-kielenkayton-edistamiseksi> Viitattu 6.2.2024

- Kolberg, Asbjørn (2019). *The Indigenous Voice in Majority Media*. South Saami Representations in Norwegian Regional Press 1880–1990 2019.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-05029-0_7 Viitattu 2.11.2023
- Kukkonen, Harri (2023) *Näkyvä ja näkymätön toimintakulttuuri*. Tampereen ammattikorkeakoulu: TAMKJournal. <https://sites.tuni.fi/tamk-julkaisut/tamkjournal/nakyva-ja-nakymaton-toimintakulttuuri-harri-kukkonen/> Viitattu 5.2.2024
- Kunelius, Risto (2000). *Journalismi nelijalkaisena otuksena*. Tutkimuksen näkökulmia, ongelmia ja haasteita. *Media & viestintä*. 23(3) <https://doi.org/10.23983/mv.61519> Viitattu 10.12.2023
- Mendelsohn, Taylor (2022). *Hard News in Journalism*. <https://study.com/academy/lesson/hard-news-overview-examples.html> Viitattu 3.1.2024
- Näkkäläjärvi, Klemetti & Juntunen, Suvi & Jaakkola, Jouni J.K. (2020). *SAAMI – Saamelaisten sopeutuminen ilmastonmuutokseen -hankkeen tieteellinen loppuraportti*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162205/VNTEAS_2020_25.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 5.2.2024
- Näkkäläjärvi, Klemetti (2018). *Jokapäiväinen poromme*. Lapin yliopisto: Lapin yliopiston tiede- ja taidelehti Kide. <https://www.ulapland.fi/news/Jokapaivainen-poromme/38758/f7623cb7-f00b-4449-a9dc-9e876e7fbc67> Viitattu 5.2.2024
- Nieminen, Mauri (2013). *Suomen porotutkimus – Tutkittua tietoa poronhoitoon* https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/520243/rktltr2013_11.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 5.2.2024
- Oikeusministeriö. *Saamelaisten oikeudet*. <https://oikeusministerio.fi/saamelaisasiat> Viitattu 19.1.2024
- Ojanen, Eero (2017). *Yksilön ja yhteisön suhteesta*. <https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/68946/30622> Viitattu 5.2.2024
- Paliskuntain yhdistys. *Poronhoidon historia*. <https://paliskunnat.fi/poro/poronhoito/historia/> Viitattu 5.2.2024
- Pietikäinen, Sari (2003). *Indigenous Identity in Print: Representations of the Sami in News Discourse*. *Discourse & Society*. 14(5) s. 581–609
<https://doi.org/10.1177/09579265030145003> Viitattu 10.11.2023
- Pietikäinen, Sari (2001). *On the Fringe: News Representations of the Sami*. *Social Identities* 7(4) s. 637-657. Taylor & Francis Online.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13504630120107746> Viitattu 19.3.2024

- Rakow, L. 1986. *Rethinking Gender Research in Communication*. Journal of Communication. Volume 36, Issue 4, s 11–26. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1986.tb01447.x>
Viitattu: 13.12.2023
- Ranta, Kukka (2023). *Suomalaismedian saamelaisuutisoinnin taso on surkea, kirjoittaa toimittaja Kukka Ranta*. <https://journalisti.fi/nakokulmat/2023/02/suomalaismedian-saamelaisuutisoinnin-taso-on-surkea-kirjoittaa-toimittaja-kukka-ranta/> Viitattu 13.1.2024
- Ruotsala, Helena (2009). *Poron merkitys*. Teoksessa Sarala, Pertti & Lehmuspelto, Pasi & Suopajarvi, Leena. (toim.) *Mikä on Lappi ja mitä siitä voi tulla?* <https://www.arcticfinland.fi/loader.aspx?id=f0ce4213-f976-47cf-9261-cbbdf7a7e701>
Viitattu 5.2.2024
- Saamelaiskäräjät. *Saamelaiset Suomessa*. <https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/> Viitattu 1.12.2023
- Sanoma (2022). *Vuosikertomus*. https://www.sanoma.com/globalassets/sanoma-group/investors/reports-and-presentations/2023/sanoma_oyj_vuosikertomus_2022.pdf#page=24 Viitattu 17.12.2023
- Siivikko, Niina (2019). *Finnish media representations of the Sámi in the 1960s and 1970s*. Teoksessa Keskinen, Suvi & Skaptadóttir, Unnur & Toivanen, Mari.(toim) *Undoing Homogeneity in the Nordic Region: Migration, Difference and the Politics of Solidarity* s.50-66 London: Taylor & Francis Online.
https://www.researchgate.net/publication/346772368_Finnish_media_representations_of_the_Sami_in_the_1960s_and_1970s Viitattu 16.10.2023
- Suomisanakirja. *Dynaaminen*. <https://www.suomisanakirja.fi/dynaaminen> Viitattu 5.2.2024
- Suomisanakirja. *Mytologia*. <https://www.suomisanakirja.fi/mytologia> Viitattu 19.3.2024
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021). *Sukupuolella väliä? Sukupuolten tasa-arvoisen edustuksen vahvistaminen mediassa, politiikassa ja johtajuudessa*. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sukupuolella-valia-sukupuolten-tasa-arvoisen-edustuksen-vahvistaminen-mediassa-politiikassa-ja-johtajuudessa> Viitattu 13.12.2023
- Traficom. *Drone ja sen toiminnot – miehittämättömien ilma-alusjärjestelmien yleistuntemus*. <https://www.droneinfo.fi/fi/koulutusmateriaali/drone-ja-sen-toiminnot-miehittamattomien-ilma-alusjarjestelmien-yleistuntemus> Viitattu 20.11.2023
- Väliverronen, Esa (2009). (toim.) *Journalismi murroksessa*. Media & viestintä 33(2). <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/70527> Viitattu 10.1.2024

- Wiio, Juhani (2006). *Media uudistuvassa yhteiskunnassa Median muuttuvat pelisäännöt*. Helsinki: Sitran raportteja 65. <https://www.sitra.fi/app/uploads/2017/02/Raportti65-2.pdf> Viitattu 19.10.2023
- Yle Aamu (2024) *Saamelaiskäräjien johtoon nousi kosmopoliitti bisnesnainen*. <https://areena.yle.fi/1-68097381> Viitattu 1.3.2024
- Yle Aamu (2021) *Saamelaiset – onko alkuperäiskansa yhä arka aihe?* <https://areena.yle.fi/1-50754622> Viitattu 25.1.2024
- Yle Areena (2019). *Saamen tyttäret*. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50295525> Viitattu 6.2.2024
- Yle Areena (2021a) *Eatnameamet – hiljainen taistelumme*. <https://areena.yle.fi/1-50218489> Viitattu 6.2.2024
- Yle Areena (2021b) *Katkeamaton*. <https://areena.yle.fi/1-50897978> Viitattu 6.2.2024

Kirjallisuus

- Aikio, Kirste & Salminen, Esa & West, Suvi (2013). *Märät säpikkäät: Sápmi underground: saamelaisten käyttöopas*. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus.
- Aikio-Puoskari, Ulla (2002). *Kielten ja kulttuurien risteysasemalla. Kysymyksiä saamen kielestä ja identiteetistä*. Teoksessa Laihiala-Kankainen Sirkka & Pietikäinen Sari & Dufva Hannele (toim.). *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*, (s. 90–109). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Berger, Peter & Luckman Thomas (1966). *The Social Construction of Reality*. London: Penguin Books.
- Corbett, Michael (2007). *Learning to Leave: The Irony of Schooling in a Coastal Community*. Halifax: Fernwood Publications.
- Denzin, Norman K & Lincoln, Yvonna (1994). (toim.) *Handbook of qualitative research*. California: Sage Publications.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge England: Polity Press.
- Gamson, William. (1992). *The social psychology of collective action*. Teoksessa A. D. Morris & C. M. Mueller (toim.) *Frontiers in social movement theory* (pp. 53–76). Yale University Press.
- Gamson, William & Modigliani, Andre (1987). *The changing culture of affirmative action*. Teoksessa Braungart, Richard G & Braungart, Margaret M. *Research in Political Sociology*. Greenwich: JAI press. 137–77.

- Gitlin, Tod (1980). *The Whole World Is Watching. Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. Berkeley: California University Press.
- Goffman, Erving (1974). *Frame Analysis. An Essay on the Organizations of Experience*. Cambridge: Harvard University Press.
- Guttorm, Juha (2018). *Saamelaisten itsehallinto Suomessa - dynaaminen vai staattinen? tutkimus perustuslaissa turvatus saamelaisten itsehallinnon kehittymisestä lainsäädännössä vuosina 1996–2015*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hætta Kalstad, Johan Klemet (1996): *The Modern Challenge Facing Knowledge in Sami Subsistence*. Teoksessa Helander, Elina (toim.) *Awakened Voice. The return of Sami Knowledge*. Dieđut 4. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta. 21–30.
- Harju, Aki (2019). *Pohjoisen kaivokset suomalaisissa sanomalehdissä*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Hautala, Tiina & Hämäläinen, Tuula & Mäkelä, Leila & Rusi-Pyykönen, Mari (2011). *Toiminnan voimaa: toimintaterapia käytännössä*. Helsinki: Edita.
- Hirvonen, Vuokko (1999). *Sámeeatnama jienat: sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Oulun yliopisto: Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Holstein, James A & Gubrium, Jaber F (1998). *Phenomenology, Ethnomethodology, and Interpretive Practice*. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. *Strategies of Qualitative Inquiry*. s. 137-157. Thousand Oaks Lindon: Sage Publications.
- Ikonen, Ida (2016). ”Irvikuva — entäs sitten?”: *Lapin Kansan ja Helsingin Sanomien luoma saamelaiskuva vuoden 2011 sanomalehtiteksteissä*. Oulun yliopisto: Humanistinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Janus, Noreene Z (1977). *Research on Sex-Roles in the Mass Media: Toward a Critical Approach*. *The Insurgent Sociologist* 7(3) s. 19–31.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016). *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Karjalainen, Reetta (2008). *Kuvia lumessa. Skábmagovat alkuperäiskansojen elokuvafestivaalin mediarepresentaatio kolmessa valtaväestön sanomalehdessä vuosina 1999–2007*. Oulun yliopisto: Humanistinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Karkulehto, Sanna (2011). *Seksin mediamarkkinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Keskinen, Suvi (2021). *Kolonialismin ja rasismien historiaa Suomesta käsin*. Teoksessa Keskinen, Suvi & Seikkula, Minna & Mkwesha, Faith. (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta: rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

- Keskitalo, Pigga & Rahko-Ravantti, Inka Rauna Maria & Äärelä, Rauni Irja Anneli. *Katsaus saamelais koulutuksen historiaan ja nykytilanteeseen*. Helsinki: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Keskitalo, Pigga (2020). *Saamelaisten kertomuksia muuttamisesta kaupunkeihin*. Tieteellisten seurain valtuuskunta: Journal.
- Kitzinger, Jenny (2007). *Framing and Frameanalysis*. Teoksessa Devereux, Eoin. (toim.) *Media Studies*. London: Sage publications.
- Kunelius, Risto (1997). *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: WSOY.
- Kuokkanen, Rauna (2007). *Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä*. Teoksessa Lehtinen, Joel & Kuortti, Mikko & Löytty, Mikko (toim.) *Kolonialismin jäljet: keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lahti, Yannick & Mörttinen, Matti (2023). *Populismien anatomia*. Helsinki: Into.
- Länsman, Máren-Elle (2021). *Dynaaminen saamelaiskulttuuri ja saamelaisten oikeudet: saamelaisuuden kehykset saamelaisnaisista kertovissa lehtiartikkeleissa Helsingin Sanomissa vuosina 2016–2019*. Oulun yliopisto: Humanistinen tiedekunta. Pro gradu - tutkielma.
- Lassila, Juhani (2001). *Lapin koulutushistoria – Kirkollinen alkuopetus, kansa-, perus- ja oppikoulut*. Oulun yliopisto: Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö. Väitöskirja.
- Ledman, Anna-Lill (2012). *Att representera och representeras: samiska kvinnor i svensk och samisk press 1966–2006*. Umeå Universitet: Väitöskirja.
- Lehtola, Veli-Pekka (2022) *Entiset elävät meissä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lehtola, Veli-Pekka (2015a). *Saamelaiset – historia, yhteiskunta, taide*. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka (2015b). *Saamelaiskiista - sortaako Suomi alkuperäiskansaansa*. Helsinki: Into-kustannus.
- Lehtonen, Mikko (1996). *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- Lilja, Niina (2012). *Kieli saamelaisuutta määrittämässä– Saamelaissyntyisten henkilöiden haastattelupuheessa rakentuvat saamelaisuuden kategoriat*. Puhe ja kieli. 32(3) s. 127–150.
- Lindgren, Anna-Riitta (2000). *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Lindgren, Simon & Cocq, Copp lie (2017). *Turning the Inside Out: Social Media and the Broadcasting of Indigenous Discourse*. *European Journal of Communication* 32(2), s.131–150. Lontoo: Sage Journals.
- Majanen, Minna (2016). *Saamelaiset ja saamelaisuus Helsingin Sanomien, Inarinmaan/ Inarilaisen ja Lapin Kansan artikkeleissa 1991 ja 2011*. Helsingin yliopisto: Humanistinen tiedekunta. Lisensiaatin tutkimus.
- Mäkelä Anna & Puustinen Liina & Ruoho Iris & Aslama, Minna (2006). *Sukupuolishow: Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mathisen, Stein R (2004). *Hegemonic Representations of S mi Culture: From Narratives of Noble Savages to Discourses on Ecological S mi*. Teoksessa Siikala, Anna-Leena & Klein, Barbro & Mathisen, Stein R. (toim.) *Creating Diversities: Folklore, Religion and the Politics of Heritage*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mattanen, Tiina (2017). *Saamenpukua omivat puhetavat ja niiden vastadiskurssit epäaitoa saamenpukua käsittelevissä verkkokeskusteluissa*. Oulun yliopisto: Humanistinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Negra, Diane & Tasker, Yvonne (2014). *Gendering the Recession: Media and Culture in the Age of Austerity*. Durham: Duke University Press.
- Nykänen, Anna-Stina (2020). *Taasko sitä tarinallista journalismia?* Teoksessa Mäkelä, Maria & Bj rnenen, Samuli & Hämäläinen, Ville & Karttunen, Laura & Nurminen, Matias & Raipola, Juha & Rantanen, Tytti. (toim.) *Kertomuksen vaarat, kriittisiä  ni  tarinataloudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Nykänen, Tapio (2022). *Lapin ihminen. Identifikaatiot, ympäristöt ja yhteinen erityisyys*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Olsen, Kjell (2004). *The Tourist Construction of the "Emblematic" S mi*. Teoksessa Siikala, Anna-Leena & Klein, Barbro & Mathisen, Stein R. (toim.) *Creating Diversities. Folklore, Religion and the Politics of Heritage*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2020). *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pietikäinen, Sari. & Mäntynen, Anne (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pietikäinen, Sari (2020). *"To Breathe Two Airs": Empowering Indigenous S mi Media*. Teoksessa Wilson, Pamela & Stewart, Michelle. (toim.) *Global Indigenous Media*. Durham: Duke University Press.
- Pietikäinen, Sari (2000). *Discourses of differentiation: ethnic representations in newspaper texts*. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.

- Pöyry, Jenni (2015). *Maailma kylässä - festivaalin monet kasvot. Diskurssianalyttinen tutkimus tapahtuman uutisoinnissa rakentuneista monikulttuurisuuden ulottuvuuksista*. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Puroila, Anna-Maija (2002). *Kohtaamisia päiväkotiarjessa - kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön*. Oulun yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Puuronen, Vesa (2011). *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Raitala, Leena (2022). *Toimijuus ja normi lingvistinen diskurssianalyysi vapaaehtoisen lapsettomuuden kulttuurisista merkityksistä*. Oulun yliopisto: Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Ranta & Kanninen (2019). *Vastatuuleen: Saamen kansan pakkosuomalaistamisesta*. Helsinki: Kustantamo S&S.
- Rasmus, Sirpa & Turunen, Minna & Melamies, Iida & Väärälä, Tuulia & Komu, Teresa (2022). *Naisen rooli porotaloudessa pysyy ja monipuolistuu*. Poromies. 91(4) s. 58–60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (2005). *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Rensujeff, Kaija (2011). *Käsin, sävelin, sanoin ja kuvin – Saamelaiset taitelijat Suomessa*. Taiteen keskustoimikunta: Tutkimusyksikön julkaisuja nro 38.
- Ristaniemi, Helena (2023) ”*Täällä on merkitystä mihin sukuun synnyt, se vaikuttaa kaikkeen.*” *Historiatietoisuuden muotoutuminen ja merkitykset Suomen saamelaisalueen tyttöjen elämässä* Oulun yliopisto: Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Saamelaiskäräjät (2010). *Saamelaiskäräjien lausunto saamenpuvusta vähemmistövaltuutetulle*. Saamelaiskäräjien dokumenttipankki.
- Sankelo, Varpu (2022). *50+ -ensiyrittäjien identifioituminen ja kerrotut identiteetit toimijuuden rakentamina prosesseina*. Vaasan yliopisto: Johtamisen yksikkö. Väitöskirja.
- Sarivaara, Erika & Määttä, Kaarina & Uusiautti, Satu (2013). (toim.) *Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus: identiteetin juurilla*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Seurujärvi-Kari, Irja & Halinen, Petri & Pulkkinen, Risto (2011). *Saamentutkimus tänään*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Shwayder, David Solomon. (1957). *The Sense of Duty*. The Philosophical Quarterly Volume 7. Issue 27 s. 116–125.
- Stadnyk, Regina & Townsend, Elisabeth & Wilcock, Ann A (2010). *Occupational justice*. Teoksessa Christiansen, Charles H & Townsend, Elisabeth. (toim.) *Introduction to Occupation*. The art and science of living. 2. painos. New Jersey. Pearson.

- Suomen YK-Liitto (2012). *YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista ja ILO:n yleissopimus nro 160*. Somero. Sälekarin kirjapaino Oy.
- Tapper, Helena (2000). (toim.) *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Tuulentie, Seija (2001). *Meidän vähemmistömmme: valtaväestön retoriikat saamelaisten oikeuksista käydyissä keskusteluissa*. Lapin yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Valkonen, Sanna (2009). *Poliittinen Saamelaisuus*. Oulun Yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Wagner, Sarah & Fernández-Ardèvol, Mireia (2020). *Decolonizing Mobile Media: Mobile Internet Appropriation in a Guaraní Community*. *Mobile Media & Communication* 8(1) s. 83–103. London: Sage Journals.